

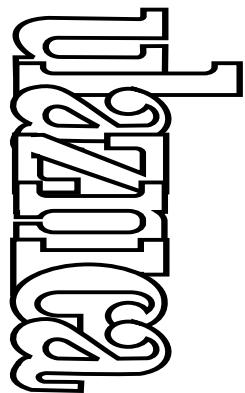
KNJIŽEVNI KONKURS ULAZNICA 2015

ulaznica

**KULTURA
UMETNOST
DRUŠTVENA PITANJA**

2015

KONKURS

KNJIŽEVNI

ULAZNICA

Sadržaj

Saopštenje žirija književnog konkursa *Ulaznica 2015*, 3

POEZIJA

Marijana Debeljak: *Volšebni akrobata*, 7

Momčilo Bakrač: *Raskol*, 10

Slobodan Kalinović: *Među sobom*, 17

PROZA

Natalija Miletić: *Ulica dosadnih žena*, 23

Jasna Dimitrijević: *Fibonačijev niz*, 29

Mihajlo Arsenijević: *Akcenat*, 35

ESEJ

Margit Đurin: *Causa i telos*, 41

Matija Rupčić: „Ja, Salvador Domingo Felipe Jacinto Dali I Domenech”, 53

Dubravka Janković: **Rasvetljenje** Radeta Drainca: *silazak sa zvezda velikog pesnika*, 57

Saopštenje žirija Književnog konkursa *Ulaznica 2015*

Žiri Književnog konkursa *Ulaznica 2015* u sastavu Zvonko Karanović, književnik iz Beograda i predsednik žirija, Srđan Srdić, književnik iz Kikinde i Vladimir Arsenić, urednik časopisa, sa zadovoljstvom je konstatovao da se, povodom javnog poziva objavljenog u maju 2015. godine, opet odazvao veliki autorki i autora koji su poslali preko 2000 radova. Radovi su stigli iz svih država bivše Jugoslavije, a raduje činjenica da su stizali i iz drugih država u kojima ima ljudi koji pišu bhsc jezikom, primerice Italije, Švedske, Nemačke, Australije.

Žiri je jednoglasno odlučio da nagradi sledeće radove:

Poezija

Prva nagrada: **Marijana Debeljak, Beograd** – *Volšebni akrobata*

Druga nagrada: **Momčilo Bakrač, Vrbas** – *Raskol*

Treća nagrada: **Slobodan Kalinović, Vršac** – *Među sobom*

Proza

Prva nagrada: **Natalija Milić, Sisak** – *Ulica dosadnih žena*

Druga nagrada: **Jasna Dimitrijević, Beograd** – *Fibonačijev niz*

Treća nagrada: **Mihajlo Arsenijević, Beograd** – *Akcenat*

Esej

Prva nagrada: **Margit Đurin, Zrenjanin** – *Causa i telos*

Druga nagrada: **Matija Rupčić, Sisak** – „*Ja, Salvador Domingo Felipe Jacinto Dalí i Domenech*”

Treća nagrada: **Dubravka Janković, Kula** – *Rasvetljenje Radeta Drainca: silazak sa zvezda velikog pesnika*

Nagrađeni radovi predstavljaju prilično precizan uvid u stanje književnosti na kulturnom prostoru bhsc jezika, kao i dobar deo poetičkih tendencija uočljivih među autorkama i autorima na postjugoslovenskoj sceni. Raznovrsni po svojim temama, a napisani sa zavidnim književnim umećem i uverljivošću, ovi tekstovi su se iz mnoštva izdvojili ukupnim utiskom i zrelošću izraza.

U svom ocenjivanju žiri je vrednovao isključivo kvalitet umetničko-jezičkog izraza koji je u nagrađenim radovima nesumnjiv. Organizatori se zahvaljuju svim učesnicima koji su poslali radove jer su pred žiri stavili veliki posao i odgovornost. Nadamo se da će konkurs i sledeće godine biti ovako bogat i uzbudljiv po pitanju broja kvalitetnih tekstova.

Zrenjanin, 17. 11. 2015.

POEZIJA

VOLŠEBNI AKROBATA

Pored mene je tvoj san

A plakao sam dok si
u
okovima
ležala
među prastarim životinjama
Nisam mogao
Van njihovih pećina
Ti si im pobegla
odbegla boli

Pored mene je tvoj san.

Pored tebe je moj san

Tvoj model
je otišao
a i plaćen je
bio za izvesno vreme

Ipak, starija žena

Boje su
ostaci mojih haljina

Slikam ja
a kao da slikaš ti

U ateljeu
samo sa tvojim ljubavima
biljke velikih listova
dotiču nam lica

Ko će povući dim
Ko će baciti kocku

Les visiteurs

Trojica posetilaca
Gete, Šiler i jedan lav strašan
hodaju kroz stare raskošne radnje
malobrojni prolaznici
svuda unaokolo
a razbojnika niotkuda
Trojica turista
Gete , Šiler i jedan lav blag
hodaju kroz stare raskošne šume

Nutrimentum spiritus

Maskirani gradski pesnik
juri ulicama
kroz raširane zastave
pored narandžastih terasa

Helije kao što hita
juri ulicama
olimpskim svojim demijurzima
praćen osmesima
sa usana
koje ambrozije
žedi muče

Volšebni akrobata

Da li imaš
pripremljena pitanja za susret?
Nitima
spajam živote dovde
I jedini će
Volšebni Akrobata
preći taj put
kada ih ne bude bilo

...
kuda

...

I ti ćeš to znati.

Samo da se prepoznamo.

RASKOL

Ti

svirao je celog Betovena naslepo, iz glave
umereno velike, klavirski koncert
u nadmetanju s okrestrom, taj mlađi Metuzalem,
a ti, pripravnik sredovečja, ne setiš se svoga imena,
ponekad, kad pozoveš
sebe na informativni razgovor,
hoćeš li kafu, ti, ti, kako se...
uostalom, to ide u prilog božanskoj skromnosti...
a i tvoja mudrost, ponekad, istrči
kao go pacijent sa odeljenja,
na šalteru bogovske banke
pitaš gde može da se kupi
novac, lova, ta vrhunska roba – i svi se ukoče, kao
zagrcnuti vremenom, kao skinuti s programa,
liče na ovekovečenost, na mraz, na sveti kvar,
a ti, filosof, mađioničar,
šmugneš kao laprdalo sišlo s uma
kljucajući naočarima i nosom o divni patos
pun astralnih hijeroglifa,
prestravljen nastupom tvog genija što preti
sve da potopi,
ekspropriira sekunde,
grabeći s vriskom sveti gral odvede te
u lekoviti pansion... a, ne, ne, živeti treba i dalje
u pribranosti sitnog sopstva,
pevate horski ti i ti, i ja koji sam se već
odelio
odnoseći sav smeh

Skupljam prazne.
Pakujem sa grafitnim srcima i hemijskim minama,
u sebi već ih nosim
na divlje kopno
naseljeno dugim danima,
sred grada svakodnevnog kog su napustili elektroni,
ili na obronku
gde iz rupe raste stara kuća dedova.
Sanjam: u dubokim torbacima
crni plavjavazi pametno zuje,
a papir pojeo je potop, ili obratno,
sve knjige razgazila kaljuga, ostao goli govor i muk
što bi se mogao u kamen klesati.
Svrabni me užas hvata,
tovarim stare notese, bele buntove,
pravim zalihu prostora za mrmor budućnosti.
Kad fantom zgasne
ovog veselog,
ovog besanog pobedništva,
plutaću po pustoj, po svetoj dokonosti,
pod blagoslovom Velikog Zaborava,
ispisivati sage bezbrižne,
nehajan, na početku sveta.

Krepavanje

Na odumrlom mestu za stid više nikog nema.
Levo je osmeh stidnice, desno je mraz
po kom se kotrljaju mlaki.
Dole niz put dvočlane amebe čestitaju
dan zaljubljenih,
jedna drugoj dobacuju znakove, užvikuju razni ponos.
Nijedna ameba ne zebe.

Ne režim na njih, ne jodlujem o prekoru,
usta su mi duboko, šivena, ja sam biolog
vlastite biografije, po njoj istražujem sramotu,
lovim štenad stida, krtice, krtole, prah.

Nađem klicu.

Nađem brlog tuge, plač nejasan, nađem cvetnjak
preko sumnjivog groba
u kome sam, ne pamtim kad, neku zakletvu posadio,
ili kožuru ludog pevca, čutljive duše svlak.
Ništa se nije otud porodilo, sem možda gorak vid,
i nije stid raspoložen da se
kroz moje živce koprca.

Ali tišti me što je odumrlo,
što kasno bledilo prekriva rumenilo stida.
Neka tišti, još samo po tome znaju živci
da sam kriv.

Po danu zaljubljenih šeta se bleda kanibalka,
ljubavna boginja ubojita,
jadna, strošena, sama.
Zuri u mene, ali ne više gladno, njiše se i kopni.
Pružam joj ruku ukoljice i žrtve, krvave prste razdirača,
nudim joj stegno, nudim vrt u kom bi mogla
u snu da skonča. Toliko mogu.

Da se lepo nosiš ubuduće, vrišti ona,
da od moje smrti štucaš, a da ni tebe nikad više
stid ne zabridi.

Raskol

Malopre se setih, u čudan čas:
izlazio sam kroz prozor na mansardi i tumarao
krovovima varoši na Pelješcu, s mačkama,
u dremljiva popodneva. Tamo sunce
greje trista i tri dana u godini,
stotinak dana kiša bunca
na italijanskom, dolazeći s pučine,
otprilike tako sam upamtilo.
Imao sam jedva nešto godina, nepuno tuce.
Zavirivao sam u dvorišta, krao crne grozdove
s visokih vinjaga, kidao smokve,
bio je to dobar početak
budućeg odmetnika.

Neki mornari oterani na kopno
rvali su se s vinom na terasi kamene konobe,
ili sa krvljу zatrovanom plovidbama,
bolnom čežnjom,
prokletstvom nedogleda,
svi su sedeli okrenuti moru,
kao ludaci pred belim platnom
ugašenog bioskopa.
Krupna žena šmrcala je sučući pitu
u senovitom dvorištu,
oblivena suzama,
možda od crnog luka i papra, možda od

potajnog nekog jada,
od tužne ljubavi, ili sećanja.

Sa obale doletala je graja ošamućenih kupača,
kakofonična tugovanka. Jedva da je
to podsećalo na blud golih oblina,
na obest kopnenih sisara koji bi
da se pridruže kitovima i fokama,
više je ličilo na lavež nekog brbljivog čopora
beznadnih filozofa
koji nastoje da objasne dosadu.
Prvi put sam um ljudskog mnoštva
prepoznao kao jedno telo.
I poslednji put sam nekome zavideo
na odraslosti.

Trpanj.
To beše ime primorskog sela sa pristaništem
i karnevalom i magarećim mirom,
zadahom ribarskih mreža i ljudima sa malim
zavežljajem jezika, odrvenele mimike,
očiju zaraslih u suva korita bora, šiblje obrva.
Trpeti, podneti strpljivo bivanje
u trpnom stanju,
to je bila tamošnja zapovest, zavet,
blagoslov ili kletva,
sve je ležalo pod tim imenom.
Mora da i sad leži, imena ne umiru lako.

Krio sam se za dimnjacima, za rubljem
krovnih terasa, prisluškivao, njušio ručkove,
plenio tišinu, sve dok mi more ne probudi
na koži žđ. Ili je to bio zov. Seme
mornarske ludosti.
Pa sam mu odlazio, grozničav,
s namerom da ga zgromim i pretvorim
u dom, u vazduh, u slast.

Čovek beži iz jednog u drugo,
neprestano, nezadrživo, to prosto moraš
saznati, čim se tako iskradeš
sa one zadate ravni, iz vidokruga,
čim naprsneš u sebi
udaren reskim zvekom nemih pitanja.

Na odmoru

Moja starica krstari kroz dugo leto, satima kampuje
u parkovskoj aleji, zaneta
nad bajatim novinama
miruje kao spomenik.
Bogata je susretima, oko sebe okuplja
konferencije trošnog susedstva, zasedanja,
senilne monodrame
neumornih blebetuša, a ona je uvek
teškooka matrona u publici, inertni podupirač kulisa.
Vreme je njeni na izmaku,
ali minutna dokolica žubori o raskoši, o beskraju
nepotrošnom.
Nikako da prođu dani omorine,
popodneva i jutra razrogaćena pod nebom bez oblaka.
Svete što curiš u razgovoru, između prstiju
nemoćnih da te zadrže,
znaš li barem ti kud si krenuo,
makar nagovesti, daj znak, ako već nećeš
da zaškripiš na testerama simfoniju otkrovenja,
veselu, jezivu, bestrasnu.
Majka se vraća, nakon širokog kruženja,
sa ekskurzije po svojoj okućnici varoškoj, kao Magelan

koji se ljudja sa štapom
neizlečivo trusan zbog celog veka na morima.
Pratim je skriven iza zavese,
špijuniram i kradem od trajanja, kao blenda
što je zinula svojim celuloidom
da bi uhvatila otisak, istinu, sušti prizor, dokument.

Među sobom

Na klupi sedi mladi bračni par
Međusobno gutaju svoje nokte
Kažu mi
Već je nekoliko života prošlo
Kako je došla jesen
Ne primetih
Ali zaista
Ne spominjite život
Bez preke potrebe
U jednom me je neko napustio

Mladi bračni par je spustio ruke
U svoje međusobne džepove

Geopolitika u frizerskom salonu

Kada bude počeo rat,
Rekla je žena koja makazama seče hleb.
I to je u redu.
Rat nije pitanje mogućeg,
Već (oduvek) pitanje vremena.

Preljubnica

Zatekao sam te kako ljubiš kineskog cara
Kozjim jezikom
Zatekao sam te kako sama piše zaječarsko pivo
Dok su tebi istovremeno pčele iz očiju pile so
Zatekao sam te u suknnji koju nisi imala
Sa kosom koju nisi pustila
Na krevetu koji smo ukrali samo za naše potrebe
Zatekao sam te kako neprekidno želiš da živiš sa mnom
Da ispitujemo unutrašnjost sisara i biljki
Zatekao sam da plaćeš bez mene

Crni duh

Nebo je prepešaćilo more
I kao vrana
Iz kljuna ispustilo sunce
U već svanuli dan

Ti spavaj pred njim
Ispod voštanih snova
Čeka te vojnik

Zvaće ga Abdul Aalee
Ili Abdul Baari

Svi će se plašiti njegovog olovnog glasa
Kamilje kičme
A ti ćeš mu reći
Čaj neka bude hladan
I zreo

u kojoj je ulica
gola kao orah
krade mi
krade mi sažvakani sneg sa ramena

u kojoj je prozor
po kom se kotrljaju limenke
kradu
kradu
dugačak vetar

u kojoj volovi polažu jaja
i ostavljaju ih žilava
i poluživa
za oklevetanu glad prvog čoveka

prazno i golo
što savija mozak poput bakarne stvari
sve to plavo
prazno i golo

PROZA

Ulica dosadnih žena

Mrak je došao brzo i ukrao mi još koju minutu na koju sam računala. Samo bi jela juhe i nosila haljine. Očistila sam, napokon, prljave pore s nosa. Razmišljam o snijegu i slušam vrane. U slijepoj ulici ranosecesijskih njemačkih pročelja, prozori postojano uokviruju ženske profile. Jedan je i moj. Ima tu i mačaka, psi rjeđe gledaju kroz prozor. Stakla su dupla. Između dva okvira debela je daska. Na nju stavljam jastučić, zbog laktova, a i zbog naleta vjetra kroz šuplju stolariju. Volim vjerovati da sjeverozapadnjak ponekad zapne u moj jastučić i odmori do novog zamaha. Tamo niže niz cestu sigurno je zauzet okvir broj jedan. Njega zauzima gospođa Amalija. Ona je kao mlada mogla pojesti sve. Baš sve. U našoj aleji ona je ta koja ima jaki, markantni nos. Mama kaže da je sama jer se nikad nije pojavio onaj koji bi je mogao nahraniti. Na prozoru uvijek guli jabuke, kora u spirali pada na tanjurić. Rijetko ga otvara. Kada god imam apetit mama mi prijeti gojaznošću s broja jedan.

Umro nam je Zeko. Mama je isposlovala kredit za obnovu balkona zaštićenog konzervatorskim propisima. Razdragano je objavila poraz administracije, spjevavši odu svojoj upornosti i onda je vidjela da se Zeko ne miče. Zeko je bio zec star pet godina, kućni domaći. Nismo bili sigurni kako bi on podnio planirane radove, bio je jako plah i najčešće je boravio na tom nesretnom balkonu koji se već godinama urušava. Mama mjesecima hoda po raznim uredima, skuplja formulare i papire, piše molbe i primjedbe. Sada napokon ima sve u svojim rukama. Kada stvari nisu onakve kakvim ih ona zamišlja, život postaje pakao. Njene križarske bitke uzrokuju žrtve, jednako se ponaša po pitanju načina slaganja lonaca na policu i po pitanju sigurnosnih uvjeta u stanu. Samo ja nisam po njenom. Ne govorim kad netko može čuti. Tolerira me ignorancijom. Zeku smo udomili od susjede kojoj je dosadio nakon tri dana. Bio je veličine dlana i volio je spavati u nečijoj cipeli. Jutros je u mojoj umro. Stavila sam ga u kutiju od tjestenine i bacila u kontejner.

Stupam na most, u kosu mi ulazi magla iz rijeke i frče je u bezbroj uvijenih zmija. Poput meduze sam, sve bi pretvorila u kamen. Pod dojmom nečeg sačuvanog iz davne primisli, koračam po pločniku, gledam nisku rijeku, sprudove naplavljene trulim klipama, najlon vrećicama, kanalizacijski otvor uz kojeg peća ribič sjedeći na tronošcu. Vjetar me gura do stuba niz čije plohe se kližem po sluzavom lišču i udijem rijeku jer mi je sve bliža, veže se za mene kroz blato koje ostavlja kad se povuče u korito, ja u nju sipam melankoliju, označavamo jedna drugu, ona i ja. Filter, pročišćivač, cijedilo, rijeka i ja. Takva opet mogu u prozor. Moj prozor je onaj na broju 5, treći u nizu, istaknut ocvalom bordurom i nizom ukrasnih opeka.

Majstori su zamazani i bučni, mama naprasita i zahtjevna, život je zbilja nesnosan. Kovani dio balkona besprijeckorno je obnovljen, ali zidani dio su zbrljali na par mjesta. Pravimo se da nisu jer više ne želimo nastavljati agoniju obnove. Majka je spokojna, sadnice, lončanice i katalozi ratan namještaja krate joj dane. Ali čini mi se da taj mir neće potrajati.

Kad je mama iznesla plan saniranja plafona u dnevnoj sobi, umrla nam je Zeba. Našli smo je nepomičnu na dnu krletke. Uletjela nam je u sobu prije par godina. Voljela je kljucati list zelene salate ili krišku jabuke zataknute u rešetku kaveza. Puštali smo je da leti po sobi i nije nam smetalo što smo njezin izmet nalazili sasušen na ormarima i iza komoda tek kada bi generalno čistili kuću. Ponekad bi nam u vunenim vestama ostavljala mala bijela jaja. Ne možemo znati koliko je stara, možda joj je po prirodnim zakonima došao red. Plafon je poravnao neki poznanik pokojnog oca i onda ga, uz gajbu piva, prekrečio u toliko svjetlo ljubičasto da bi ga ja nazvala bijelim, kada bih htjela izgovoriti išta naglas. Majka je krletku obojala u bijelo i stavila u nju buket suhog cvijeća, po uzoru na najnoviju modu *Burde* iz osamdeset treće. Ribale smo lajsne i štokove danima. Strepila je hoćemo li uništiti lazuru koja je ionako već godinama nevidljiva. I pticu sam u kutiji od keksa bacila u otpad.

Lazar je susjed na kraju ulice, u završnoj kući, povezuje svojim kutom našu i moguću slijedeću, koja nikada nije nastala. Najveća je. Uređena. Održavana. Sa slapom cvijeća u centralnoj udubini

izvedenoj u lođu. On sjedi u prizemlju. Najčešće od svih boravi u prozoru. Upoznala sam ga kad su počele uzbune. Sve nas je smjestio u svoj podrum. Tamo je čamila povijest njegove obitelji u besprijeckornom stanju. Samo predmeti. Na stol od orahovine stavio je satenski izvezeni stolnjak i za sve skuhao sarmu. Kuckali smo i zveckali srebrnim priborom, mliječno bijelim porculanom i vješto izbrušenim kristalom. Srkalo se, mljackalo i odobravalo. Sarma je bila vrhunska i tako smo svečanom večerom počeli novu stranicu naše povijesti. Među nas žene, označene predrasudom i pretpostavkom, uklopio se prirodno. Postao je punopravni član okvira duž ulice. On je bio taj koji je imao najplavije i najveće oči. Tu smo večer, dok je negdje iz daljine rikao top, gledali haljine, odijela i ukrase od svile, kadife, muslina, popelina i svih onih riječi koje smo do tad vidale samo u rječniku. Rekao je da se nada da nam večera nije posljednja, ali da valja u njoj tako uživati. Od tog dana stajala bi pored prozora i gledala ga satima. On je gledao mene, netremice, bez imalo sablazni. Nije mi pokazao kako frče sarme niti kako bi me ljubio, ali sam znala da je u pitanju ljubav. Susjedi su mislili da sam izvan okvira zbog rata, zbog bombi, zbog ludosti oko nas. Nitko tada nije mogao misliti na sarmu ili ljubav, samo ja. Pojavio se netko s kim sam željela razgovarati. Nije sklanjao pogled od mog pogleda. Ali nije ni govorio. Nisam stručnjak za odnose s ljudima, ali činilo mi se da me netko otkrio. Moja mama ga ne voli, kao ni nikog drugog doduše, ali njega posebno zbog tajne. On i otac jedini su preživjeli odmazdu, ostatak obitelji nestao je u ratu prije ovog, po jarcima, logorima i stočnim vagonima. Samo su njih dvojica ostala naslijedivši netaknutu kuću na kraju ulice. Nitko ne zna kako.

Ne volim kad me ljudi diraju i zato puno masturbiram. Pokušavala sam dodire, s poznatima, to jednostavno ne podnosim. Zato sam tehniku samozadovoljenja razvila do savršenstva. U sobi, kad sama sebi poklonim težak zrak i dubok uzdah, osjećam se dobro. Osjećam se stvarno. Nema tu puno filozofije, čovjek samog sebe najbolje pozna, ako nije u nekoj dijagnozi ili tlapnji. Treba mnogo volje da se samog sebe uvjek iznova nadmaši, kao na dobrom stroju, izvedem zadane radnje, i tijelo odradi sve što želi. Na kraju krajeva, nema se tu puno za reći. Nikad to ne radim kraj prozora.

Umro nam je i Mačak. Donio je krpelja iz parka kraj zgrade. Znao je odšetati preko balkona, ali uvijek bi se vraćao kad bi ogladnio. Našla sam ga u lođi ulaza, ležao još poluživ kraj najzapišanijeg zida u gradu. Veterinar je rekao da nema šanse, otrovan nametnik već je odradio svoje. Civilila sam par dana i nisam ni primijetila da je baš u to vrijeme mama nagovorila susjeda da joj zamijeni mali drveni prozor kupaone u plastični, ne bi li se napokon mogla kupati bez da joj puše po leđima. Sve su to izveli kao tajnu misiju, ali Mačak je svejedno umro. Ovaj put je mama kutiju od cipela s lešom bacila u kontejner.

Gospođa Dunger živi u središtu ulice. U kući za koju kažu da je nekad bila glazbena škola. Nema balkon pa vješa veš na štrik povezan koloturama od prvog do zadnjeg prozora. Ona taj veš vješa, preslaguje, skida, stavlja, pipka, veša ima uvijek iako živi sama. Kaže da voli dane kad ima vjetra i sunca jer je onda veš brzo suh. Za sreću je potrebno dvoje, kaže i uvijek se na to kiselo osmehne. Ona je jedina vrlo dinamična u tim našim okvirima. Promjene ustvari nema, ona uvijek nešto radi, ali sve ostaje isto. Uglavnom čeka sunce i vjetar, zbog sreće. Mama je ljubomorna na njena prsa, kaže da bi u nekom drugom vremenu sigurno bila mljekarica, a ovako je samo obična usidjelica. Moja mama je okrutna žena s dubokim borama oko usta i očiju. Ti usjeci ustrajno pohranjuju zlobu.

Mama je na neko vrijeme iscrpila strast za interijerne intervencije, pojačala je dozu normabela, prebacila se na kulinarsku emisiju na trećem programu, kaže da je umjetnička jako. Sva sreća da je tomu tako jer osim nas dvije više u kući nema tko umrijeti. Razmišljam svejedno kako je možda na mene došao red da nešto zaželim. Krevet mi je neudoban, zastori ofucani, a tepih potpuno neugledan. Želim jednu podnu lampu i tapete s crnim ljljanima.

Ona sjedi u prozoru jednom dalje od mog. Uvijek je u dimu, ili onom iz lonca ili onom od cigarete. Nikad nisam shvatila zašto se skriva, svi je u prozoru vide, ali cigarete drži iza cigle koja se rasklimala ispod klupice prozora. Ne znam kako je došla do tog saznanja i zašto ga se tako vjerno drži iako nikakve prepreke za njeno nesmetano pušenje i imanje cigareta u stvari nema. Pitam se je li ih ikada i bilo ili je to samo jedan od njenih načina da bude sama

protiv svih, iako ustvari nije bitno ni s kim je, a još manje protiv koga. Osim po dimu poznata je po slalu kose, gustom i sjajnom usprkos svom tom nesretnom životu koji je mori.

Pomaknuli smo sat. Zima je. U pet sati nebo postaje mutno i tamnoplavozeleno. Kao rijeka iz pjesme. U njega uplovi dubina, još bi trebao biti dan, a nije, samo se smuti i produbi. Iz te dubine na prozore pada sjeta. Lagano se povijamo u leđima, nad svojim poslovima i tugama. U prozorima su sve sami upitnici. Sebi palim dušicu. Majka kaže da izgledam kao bundeva u američkim filmovima.

Nada i Polona su u prozorima broj šest i broj sedam, jedna plete druga hekla, nikada ih nisam srela na ulici. Za prvu kažu da je u mladosti bila lijepa, tanka kao omorika, duge kestenjaste kose, sigurnog koraka i sjajnih očiju. Kažu da nije znala razgovarati, i da nije ni znala koliko je lijepa. Kažu da se na kraju spetljala s nekim starim jarcem, da je on s njom odradio krizu srednjih godina i da bez nje dan-danas živi sretan obiteljski život. Ona je nakon toga podbuhla i oronula, i žalila jedino za svojom minulom ljepotom. To govore, ne znam je li istina, mene samo zanima za koga i što to vječno plete. Njezina priča mi je ionako na klimavim nogama, posebice ta usporedba s omorikom. Druga je jutrom uvijek na prozoru, lufta sobu i sebe, širom raskriljuje prozore i raširenih ruku duboko udiše. Misli da je prerano da je itko vidi. Danju je iza zatvorenog prozora, bez zavjesa, iza leđa joj se vidi veliki kristalni luster. Majka je sretna što ne govorim kada spominje Nadu, kaže da je moja mutavost spašava od mog kurvarluka. Lijepo je znati da me barem zbog nečega voli. Kaže *jedino te tvoj prozor može voljeti*, kaže *to ne podliježe ogovaranju*.

Lazar lijepi tapetu u mojoj sobi. Poklonio mi je staro venecijansko ogledalo, da vidim ponekad koliko sam lijepa.

Armatura balkona nije dobro popravljena i mama pada skupa s ogradom, ciglom i stolicom od ratana. Sipa se gips s balkona i pada po cesti na koju se majka priljepljuje pravilno kao palačinka na dobro namašćenu tavu. U tom trenu zaljubljena djevojka na klipi zagrcne se jezikom svoga mladića, i počinje ustrajno tuliti. Mladić se diže s klupe i viče *upomoć, upomoć*. Ja znam da joj pomoći nema.

Ne mogu je staviti u kartonsku kutiju i baciti.

Žene iz ulice su u crnom. Za cipele im se lijepi ilovača s grobljanskog puta. Ponest će je na naš pločnik i izmiješati s tragovima balkona i moje majke.

Ja nisam poput njih, obična dosadna žena, ja sam ista kao moja draga pokojna mama, nikad ne odustajem, i uvijek nađem način, bez riječi, naravno.

Fibonačijev niz

Beogradski aerodrom. Ponoć. Klizavih -15 stepeni. Avion kasni, a Želja ima zakazanu vožnju. Čekaće koliko bude trebalo. Dogovoren je i bitno je.

A mraz joj prija.

Radio je podešen na frekvencu Trećeg programa RB. Kad su *Metamorfoze* Filipa Glasa isparile, Koviljka Panić je duboko udahnula i pročitala naslov: „Teorija brojeva kod Pinčona: predviđanje kvara.“

Pomislila je kako je to baš čudno. Da joj je pre desetak godina neko rekao da će jedne ovakve noći na pameti imati samo jedno – da obavi zadatak i odveze se kući – rekla bi da se u tom životu nešto ozbiljno poremetilo. Bila bi tužna. Bila bi zabrinuta. Međutim, sada je samo pospana i gladna, promrzla i ravnodušna. Zaista, misli Želja.

„Fibonačijev niz je matematički niz primećen u mnogim fizičkim, hemijskim i biološkim pojavama. Predstavlja niz brojeva u kome zbir prethodna dva broja daje vrednost narednog člana niza. Indeksiranje članova ovog niza počinje od nule, prva dva člana su 0 i 1.“

Zbir prethodna dva broja daje vrednost narednog člana niza, ponovila je u sebi i izašla iz auta da zapali cigaretu.

Išli smo na sankanje. Nisam imala više od tri godine. Park je bio prekriven svežim snegom, onim mekanim, sa tankom pokoricom. Tata mi je pokazao kako se prave figure. Prvo je on pao na leđa, pa ja. Nisam se plašila. Bilo je ledeno na snegu pod suncem. Bilo je svetlo. Bila sam presrećna. Odlučila sam da nikad ne zaboravim taj trenutak i svakog sam se dana podsećala. Zvanično, to je ono čega se prvo sećam. Radost na -15.

Godine su prošle dok je nisu ostavili na miru. Počelo je sa pogledima ispod oka, zatim se razigralo u glasnim mužačkim komentarima i psovkama u bradu, a kulminiralo je bušenjem guma na njenom saabu. Bila je noć, tiha kao ova, otisla je da sačeka putnika,

a na povratku zatekla brisani prostor i smalaksalu gumu prednjeg točka. Ona je za njih bila nefer konkurenca i tačka sabiranja svih frustracija. Ona koja novac zarađuje brzo i lako, i to novac koji je namenjen njima – taksistima iz udruženja. Povrh svega – žena! Bila je, najblaže rečeno, nepoželjna na jako malom prostoru.

U kapeli prvo samo hladnoća zidova i zlokobni miris tamjana. A onda ljudi pale sveće, plaću i grabe me u nepodnošljive zagrljaje. Naočare sam skinula kada su počele da se magle od rođačkih obraza. Držim ih u levoj ruci, desnom se rukujem. Amputacija makar jednog čula činila je stvar podnošljivijom, sećam se jasno. Kada smo stigle kući, majka je ponovila ono što mi je čitav dan paralo uši: „Željka, ostale smo same.“ I poslala me u sobu da radim domaći. Tada sam počela da je se bojam.

U crnom kaputu podignute kragne i sa neupaljenom cigaretom u ustima, iskoračio je iz zgrade. Dugonog, ozbiljan i sed. Star? Bacio je novine u kantu za smeće i počeo da pretura po džepovima u potrazi za upaljačem. Bacio je brzi pogled nalevo, ugledao žuti auto i devojku u crvenom kaputu, podigao ruku i upitno klimnuo glavom. Ona je otvorila prtljažnik. To je to. Rekli su mu: žena, saab, donji izlaz. N. se nametao da ga sačeka lično, ali on je insistirao da sam dođe do hotela. Nije neophodno. Čak je i nepoželjno. Voli da sam uđe u grad. Ima preporuku jednog beogradskog reditelja, kog je upoznao na Sandensu, za diskretan i pouzdan prevoz. Zaboravio je kako se zove ta žena, zna samo da to ime na engleskom može značiti *wish* i *desire*. Kako je to čudno, zar ne, da se u jednoj imenici sjedine dva različita principa: jedan koji je sav u čekanju da rešenje padne s neba, a drugi koji je sav u vatri koja će ga lansirati na mesto na kom želi da bude. Bespomoćna i moćna, tako je on razumeo te dve želje. A sad će upoznati osobu koja se odaziva na jedno takvo ime.

Pustio je Boye pre nego što smo se skotrljali na dušek. Isparavao je pivo i hormone po meni. Na tom mestu me je držao samo pozнати bledi miris afteršejava koji su moje nozdrve pokupile s njegovih obraza. „Čale je s delegacijom na Gazimestanu, dolazi tek uveče“, mumlao je u moj vrat. „Ostaćeš kod mene noćas? Konačno smo sami...“ U dnevnoj sobi su isključili muziku. Pomislila sam da je žurka je bila na izdisaju

i da će se uskoro krenuti kući, a onda je neko ubacio kasetu u videorikorder i počelo je stenjanje i uzdisanje. Dečaci su navijali. Dosta! Dosta! Dosta! vikala je Jasna M. dok sam se oblačila. U ponedeljak u školi nismo razgovarali do srpskohrvatskog. A ni posle toga.

Kad se sve uzme u obzir, možda je sve ispalо najbolje moguće. Nakon majčine smrti trosoban stan zamenila je za dvosobno potkrovље i pouzdani *saab*. Kad više nije bilo nikoga ko bi kritikovao njene izbore, mogla je da ih razvija bez pritiska. Tako je počela da vozi. Relacija: aerodrom–grad. Prvo je vozila prijatelje, i prijatelje prijatelja, one koji su često leteli ili često čekali i pratili putnike. Nakon jedne *Slobodne zone*, kada su je angažovali da razvozi goste festivala, nekako je njenu listu klijenata sve više počela da popunjava filmska klika, prvo regionalne scene, a zatim i one malo dalje, malo veče. I sada, kada je maltretiranje nekolegijalnih taksista prestalo – u nekom trenutku su shvatili da ne zarađuju ništa manje otakao je ona u blizini – moglo bi se reći da u svom zanatu prilično uživa.

Vibrirali su tenkovi i aplauzi dok je majka u kuhinji tešila komšinicu Dragicu. Te večeri sam čitala Bahtina i slutila zle karnevale. David se spremao u Kanadu, a ja sam verovala da nemam izbora izvan ovog mesta. Verovala sam i da postoji zadovoljavajuće rešenje za taj kompromis. Pošto savez sa okolnostima nije bio moguć, odabrala sam nevidljivu egzistenciju. Čitanje i čutanje. Slobodu i sigurnost našla sam, shvatiću kasnije, u svesnom izboru neslobode i nesigurnosti. Komšinica se na vratima pozdravljala s mojom majkom i na kraju dodala: „Neka mi se samo javi kad završi, dobra sam sa direktorom...“ Poslednji vojni kamioni prolazili su auto-putem pod našim prozorom. Sa druge strane, preko nadvožnjaka, videla sam dve žene u pidžamama. Jedna je stajala, a druga sedela u kolicima. I bolničarka je bila sa njima. Žene su plakale, a bolničarka je čekala da ih vrati na odeljenje.

Na radiju je BYSS vodio glavnu reč: trzaji kontrabasa pod strujnim udarom i škripa saksofona punili su unutrašnjost žutog automobila stvarnošću iz nekog boljeg filma. U mraku se nisu videle njive levo i desno od zaledenog puta, ni fabrike plastičnih nepotrepština na ponekoj od njih. Beskrajan niz nedovršenih dvospratnica omalterisanih megalomanijom posednika puzio je

s druge strane jarka u kome su se smrzavali neželjeni štenci. Ali sve je to sakrio ritam uličnih svetiljki i tremor duvača na radiju. Po takvom putu klizi njen žuti auto, iz dana u dan. Putniku se svideo neočekivani tretman koji je u toj mašini dobio: ne samo što ne mora da odgovara na radoznaala pitanja i što mu je bez ijednog komentara dozvoljeno da zapali – prokleti kapitalistički teror zdravlja – već je i muzika odlična, bolju ni sam ne bi odabrao. „*Damn good play*“, rekao je, više za sebe.

„*Belgrade Yard Sound System.*“ Htela je da doda i da takve ljude neće sresti tamo kuda je krenuo, ali takav bi komentar bio prebrzo izrečen, pa za bolji možda više ne bi imala priliku. A mnogo toga je želeta da mu ispriča. Sve ili ništa.

„*Ko je tebi dozvolio da im tako pričaš o našem najvećem piscu? Otkud tebi ideja da tako analiziraš gradivo? I to kako držiš časove... U mojoj školi da truješ decu? Ne dozvoljavam! Puštaš im muziku, vodiš ih u bioskop da gledaju te neke... narkomanske filmove. Samo nemoj opet o Blejku! Ti ćeš meni o Blejku...*“, penio je direktor Marković. Napolju se jesen borila sa životom, kraj prozora je Dragica grizla usne. Na kraju mi je samo rekla: „*Uvek si bila tako mirna... Šta ti je odjednom? Tako si me razočarala. I svoju namučenu majku...*“

A moja majka je – samo nekoliko sati udaljena od naše velike svađe i mog odlaska iz kuće – mesila testo za štrudlu i birala haljinu za ručak sa Bogdanom.

Coffee? Setila se da ima još malo u termosu. Prihvatio je, thanx, zapadio još jednu. I to je bilo sve.

Na zadnjem sedištu njenog automobila sedeо autor filmova koji su je oblikovali, podučavali, vodili na bolja mesta. Moglo bi se reći da je na zadnjem sedištu njenog automobila sedeо autor njene biografije, a da o tome nije imao pojma. želeta je da zaustavi auto, okreće se i sve mu ispriča, sve po redu. Htela je da dobije potvrdu da je imalo smisla, da je vredelo truda živeti kao Želja samo da bi se jedne noći njih dvoje sreli i razumeli se. A dobila je njegovu tihu nezainteresovanost, koja joj je zujala u ušima kao pesma rugalica, javljala joj je da takav jedan svet, i ona u njemu, teško da mogu da budu truda vredni. U tom trenutku je naglo izgubila na težini, na snazi, stid je smekšao i pojačao temperaturu, jedino je povez kojim

je bila pričvršena za sedište držao uspravno. U misli joj je, kao dosadni vrag, došlo sećanje na jedan dogovor sa jačom sobom od pre petnaestak godina, koji je, eto, bio motiv za mnoge održane reči, ali sada joj se činilo da možda i nije trebalo tako. Da je bilo drugačije, možda bi je ove noći bilo manje sramota.

Sada je htela da ispriča za otkaz u školi, htela je da mu kaže da će na tom filmskom festivalu, na posedu državnog vlastelina, biti upravo i taj pisac koga je izbacila iz programa, a umesto te nacionalističke proze, naprženim srednjoškolcima puštala njegove filmove. Htela je, ali putnik belih obrva je na zadnjem sedištu čutao, sklopljenih očiju. Putnik je putovao sam, a Želja nije bila njegovo društvo na ovom hladnom mestu.

Popila sam brufen i utrljala gel protiv bola u mišićima čim je Bogdan otisao na posao. Da me je video da to radim, sigurno bi rekao da dramim. Da sam mu rekla da ono sinoć nije bila strast nego prezir, napao bi još jače. Ne zato što ne zna da nas je držao zajedno samo moj odnos sa majkom, nego upravo zato što zna. A pokušala sam. „Sve je to kao Kosovo... ono što je bitno dogodilo se mnogo pre. Sada samo konstatujemo“ Nije me ni pogledao kad je izašao. Fuga je jedini mogući rastanak. Basta! Biti sama, biti sigurna.

Nelagode ih je rešila saobraćajna nesreća: zgužvana karoserija stajala je nasred raskrsnice, odgurnuta autobusom gradskog prevoza. Izgleda da će morati da sačekaju da se izvrši uviđaj. Pitala je policajca ima li povređenih i kada će moći da produže dalje. Da, ima, već su odvezli vozača automobila u urgentni. Zajebano je, ali нико nije u životnoj opasnosti. Moći će da prođu za minut. Tek što je svom putniku, zagledanom u teške krpice snega koje su u kosim hicima napadale prozore, prenela da ih neće dugo zadržavati, policajac je dao znak da nastave put. Vezala je pojas i preko ramena dobacila: *Nobody's dead.*

Kad pomislim na onu godinu u tišini (tako sam nazvala period od rastanka sa Bogdanom do majčine smrti – godina u tišini!), osećam samo nostalгију за vremenom kada sam bila najbliže sebi. Moja majka je prihvatile da neću postati ono što je za mene planirala, a ujedno se i radovala što moje odstupanje nije glasno i upadljivo. Ja sam gradila tuđe karijere (pisala rade za studente privatnih fakulteta) i živila

ovaj svoj jedini život s olakšanjem što konačno mogu istovremeno biti prihvaćena i svoja. Nisam imala velike ambicije, nisam sanjale velike snove. Jer takva sam ja, tiha Želja – knjige, filmovi, fantazija, melanolija – zar ne? Zar ne?

Do hotela nisu progovorili ni reč.

Nespretno kočenje odgurnulo je auto malo preko ivice ledene kolovozne trake. Ugasila je motor i upalila svetlo. Uzeo je svoje stvari kad mu je otvorila prtljažnik, stao na trotoar i sačekao da se ona smesti i krene. Poslao joj je pozdrav kroz belu zavesu: „*Take care.*“ Želja je klimnula glavom i taksi je mogao da nastavi kroz noć. Beskrajnu noć.

Акценат

Howay Nick!... O-oh! Drink!? What's wrong, are you a gadgie, or a bairn? Ha! you Serbs... – Croats. Different words, accent. Relig... – Nick, Nick! Neet is young but you ain't wasted propa... Me? Ganna get absolutely maaahrtal!

Шёфов пивски дак Ника залупхну, ѡсети түђу кाप пљувачке на јсни. Очи о очи заледаше – одбише. Ника кроз стомаќ штрцин нешто, зглди на сёбе, најмршти. Ёнглес се јоубий, за трен већ о шанк лупи, запршти јснама, праћн у смеху.

„Странци“, ѡсети реч као нож у души Хрват, а био је stranger љима. Кеэну се он, вештачк, па на матерњем промрмља: „Стару ти ја...“ Оваж не одреагова. Разумео не ће. Збога се Нико ѡсећао даљеким. Север хладан, север је кишовит, лен је Њукасл, али су Винкобви лепши.

Оде.

Испред бара Нико зажмур: киша што само сип-сип, јиста је као и славонск, славенск киша Балкана, од које се Нико не може отцепити. На трен збиль му оваплоти: миријс, читав регион кој идеализованим сећањем храни; дух врј; улуталим жамором допире хрватски; али чим сувиш јдакн, чим кап о јсну јдар, склијзне на језик, Нико свом бију истргн се, у стварности тврђој задешен. Отвори очи. Јиста киша низе. Погледа нагоре, нећо јисто низе. Или само чини ми се?

Самоћа и савест забрају се, он се пита: „Што сам овде?“

Тада у кост се ѡаво јшрафи, мутно угриз. Током пјаних нодиј, и још понегде, врј вјиди да мјеж. Доле, у В. љеговима да бље бјуде, Нико броји сате, фунте, дјане – мјора да заспји, а вртји ми се: чијме, крви, юниформе... па још савест загриз, дубоко пјени. Би јмро да смје. Лако се ѡаво ѡаволу јавиј, прејложи. Нико, као и некад, мјеж, тргн се. Јпак, жијоват би: да говори – не преводи. Тад, душа се за душом дјониј, зазбори – изнутра домиљ, нејасно нешто кроз крвоток најврј, пјотоп, најгнага да за спас, за свој јупут гђре пјар рећи. Јпак, мјолитва вишак јесте: „Ради се рено, а Бог разбјује.“, прајдао би се сећи.

Јпак, оних нодиј, кад сувисла сјета загриз, он мјолитву отпочиње: пјамиње све које вједи. То пјетраје. Чак, ако би се најкадно ког лјика сјетио, сред мјолитве би се извјинио, али и то би на неки најчин, иако мјорално тјепло, опет пусто, на којчију душ јило, осим кад би ми један човек синуо трјиком сећања пред очи. Фигура љега, језик, рећи. Акценат што их спаја и разликује. Очи тѣ.

Сјети се злобратск бића најсмејана, а сећању том сећање које врјеменск претходи уследи. Јвек се мисао о тој нодији тајко додворој.

Вòзмо се Нико са свòјима к Вíнковцима нàтрап из Зáгреба. Тý вèчёр, с нёба, сýпило је, нёкно пуцкетало по хàуби. Нôти и шума чýла су пùнили, кад из мрáка у снòп фâра йстùпї нàоружан вòјníк, „стòп“ гестикулirâвши.

Мòтòр спòријे брýд; Нико, скрýвèн сèдиштем и мâjkом, вíрй: Војníк на прóзору мâчином „Кð сте?“ прозòбрì. Òтац штúту слòмij: „К-кð смo?“ Сjèhãm сe, дôња ўсна дрхтила му је, мàтèр тòри рûку к мëни, мâ'нý да се спùштим. 'Вâj вíдé! „Зêнгe, а?“ Насмíја сe – смíјех изгùби: „Прéзиме!“ Тàд, сjèhãm сe, ѣто дàх запùхну, ѩкùс бýрê, а отàц „Сôлдо“, рече. „Штò, дрýже?“ А 'вâj Ѯе: „Раздрýжили сe мi, єчe, є-хê!“ Цjíјев пùшкë сe јâвi, нёшто дò мe пùчe!, 'вâj сe тòргâ, сjùрнù тíјело, пòглијед к мëни: „Вíд-вíд!“ кâ пjëсмицу отèгли. Мîчe ôн цjíјев с мòјих. К мòме прóзору прíшa – òтац окамèнij. Кûцнù пùшкòм о полуотвòрен прòзòбр, мòj. Сâgâ мi сe.

Штò Ѯy? Jâ сe појâвих.

Â збíй сe! Не сjèhãm сe да тò Ѯjudo йkâd прије нит пòслиje вíдjex: Лíце, лíце дi сe спâja сa зrцâlним мòјим, дi нам сe стòпише очi, очi, дi сe оглëдамо: jâ u ънегðvim, ôn u мòјим, jâ u мòјим... ънегðvim, свè вíдjex: Истим.

Нејасно блиско, нёшто тíјелом кроз крвòтòк наврло ý me – потòпи me. Нjëga и мènè. „Mî“ сe насмíјa, мîтgnu: „Вíд-вíд Фráњa мâlôg!“

„Jâ сам Нико.“

Тò рèко', мàtèr me 'штйnù, сjllom цjíjеле шâkë. Болý! 'Вâj вíдé: „Дë Ѯete?“ Mâjka: „Дj, Вíнков'ца. Дòma.“ E војník тò pòчe лудâchit, kâ da pjèvâ rèche: „Ô! Братимире, Брат-и-мире!, шâke ka kôsi, сâgâ se òpët, nâsh lîk склòpî: „Je l', сnâjke, 'си кућâniца, il' domâñica?“ Ôna шtýt, 'вâj настâvij: „Дòma Ѯesh. Дòma? Kûhi bix jâ! Ô! Тimiре, Ti-мире, Јugoviñu, пред kûrшum òde? Заstrânismo, заstrânilis!“, осмijeh utýjij, „Aли, kâsnò нijе.“ Mâ'nit, војník сe нâglò окрènu и glèdâ закrèvleno-сûzno k òcû, tûjnim smíjeshkom lûjhâka зbilyno izùsti: „Brât mi Шâkota, od tètkê, iz Вíнков'ca, чèkâm. Pût zàtвoren.

Гđre...

Ѣj брê окрêhi! Bêj' брê! Bòzij!“

Rèche tò, откорáчи, mâ'nu нам пùшkòm. Сjèhãm сe, отàц волâh дûgo и сnâjko обòtò, mâmina rûka дrхti, a војník, свè dâlъj, glèdâ bâsh ý me. Prodëra сe: „Нико, тî Ѯesh me чùvati! 'Ћêsh?“

Jâ klîlmnù' glâvòbm!

Mâxa јe и smíjja сe, фâr ga осветљâva цjíjela, pa dviјe трећiñe, a kад сe скòро izgùbi сi видikа и дчев ѣuto свiјètlom захвати цèstu gôlu, одjèchan dûm! se зrâkom прònê, сâr'smo сe, mâjka вrýшtat pòchë: na цèsti Братимира вíдjex, как лjekij, как my kâb из напrсле lûbaњe цúrij, mjèxhuri... grâju чjûjëm, чiјj, ne сjèhãm сe. Bî râta pòслиje.

Òdëm.

Нико, Ѳдрастао чòвек, Ѳвб мïслити нè умè. Цаvб, врâг, шéјтан: дођоше – Ѳodoше: чïзме, крви, ѹниформе. Іьди постаše бùбе. Нè било никоме. У зrно мïсао склùпчa Ника, мëсо тóнус зàдобијë, пòчнë се пòгано жíвети и сëћање тêло прèварй, али срце не дòтрулй. Нико вïдй, онò што нïчије нïје: Братимир се смijë, мëтак прозýјò, ал' он се сàгa, сàмо рàнише, дòстаде... Нè би рàта послије. Нè би рàта пòслë.

Из мòлтиве Нико рûке рàсклопи, наcмеjë сe, мàхнитo пòмислѝ:

„Нéхемо нéстæт. Чуjëm...

Йма сёоба, рàта нéмá!"

Нико, ймá снагë.

Пðнекâd, прије но што зàспим, дсјетим, мïрïc Йнгрид зàпухнë ме. Стâрдст ъéна. Jâje сe гàдим. Љёхим, држëhi рûке, склòпљене испод глáвë, гàдим је сe. Гàдим сe сèбе. Сјетим сe, живота, тòг прије. Сјетим сe, дјèца смо бïли, по зùмубулу лòптали, намјерно, до çамије, да хòча вïчë. Њòпави хòчо дòпсује мàтèр, па бùли нàгоре. Бежимо тàкò, кад ъùприју прêђеш, на кàлдрми с пазара нàбаса мàтèр, она ти бâбом пријети, ѹманкнëш. Сјетим сe, као да бïло нïје. Смрâd me непоштенй Йнгрид зàпухнë. Срамотим сe, болан. И ѩца и мàтèр. И хòча стâрòg. Дòбрòg mi хòчë. Али сe нè сјетим што је бïло jùчë, јер бïћe и сùтра, кô да је зàвијек.

И тàкò, глèдам јој пòтиљак, кòсу, глèдам јој кòсти кљùчнë, дùша mi зà мном плàнë, рàсплачë me. Пòмâzим јe. „Danke Ingrid... danke vil mol.“ Прòбòуди сe, што кâжë нàпола разùмијë, пòљуби me, бùдимо сe, зборим на мàтèрњем, извињаvам сe, она мïслî вèлим „вòлим te.“ Спòјимо сe. Tû нòh и jòsh пòнегдјe.

У кòсти mi сe шèjtan увùчë. Пòмâm mi. Tû нòh, и jòsh понèгдјe, нè мислîm на сe. Дòљe, у Мостáру да мòjимa бòлье бùдë.

Сùтра, што је и jùчë и вjèчно, врâтим сe крèпân из фàбрике, из нòктиju лéпак чùjëm, чèкâ me Йнгрид кùhni, кâжë да су звáли из Југòslâвијë. Исправим: „Хèрцеговинë.“ Она сe льùтij, кâжë, веñ rëкla јe, да óвде не зòвë. Кâжë, знâ она кò смо, свij смо мïj йсти, не зàнимâj је нïшto дàљë. Кâжë, да ни не пòмислим да пòродици дòвùчëm. Тàмo сu вrата, кâжë, нек рàдим с мòjимa вâни што знâm и ѹмијëm. Кâжë, нè тïчë је сe. Кад нàполье одë, jâ стâрù зòвнëm, пítâm за бâba, за сèstriцу, у трï минùtë me йmâ вïшë no у пët гòдина óвде. Чùjëm кљùч, кâжëm стâròj да Ѯy да зòвнëm, 'òfу чèшkë, па слùшâлиcu спùстим, скòчim дò другë сòбë... мïслim на дùгове. Зà седâm мjесéци Ѯy стïh до нùlë...

Шèjtan сe нèки шејтânu jâvï, свàшто прèдлâжë. Jâ одшùтим.

Оде.

И бïх да плàчëm, ал' нêmâm kòme. A ни за kíme.

Йнгрид, ўспутно пòред, са врёхама прòђе, ни да пòгледа ме. Из кûже ўпала разумијем: „Звâ си твòје...“ Ўсна ми за рёјеч пòђе, ал' стиснём на вријеме, ѩдем, лёгнём. Швàбицу ўпала нè чујем. Још дûго вîчё. Прेстане. Лûпа сûђем, чûјем.

Плачём. Нôж чèпà гrôла бòлй ме. Бòлй дûго. Хôће да пûкнê. А нè пукнê. Бòлй сâмо, й даље. Тêшко ми је.

Нêmâ мe тâmо. Нêmâ мe óвđe.

Али ja... сnáгê нêmâm.

И сjëтim сe, dôgonim јe, ili сe kûrva uвúchê - mîcaо da je жívot bîo, crâstaо drûgdjê nêgđe. Сjëтim сe, tâd mène сjëtâňe жívbi, Hîkshiћânkê pôdno 3lê Gôrê... Сjëтim сe râta, ap' prije сobbe, kako сe od живòta râstaјem. Сjëтim сe, kako mi je zvala na lícu „Hênim“ mlâdêj, nôj ômîljen, mîrissa с nêhog pôtiљka, сjëтim сe nâshe vruhîne, nâshe tišhîne, Al'eksê Šântiha - Emîne, a сjëтim сe mojxh i nêhînx: chëtnici, bâlije, ùstашe... i glêdâm jêdno што ôstaјe: Odlažim; ona se nâglu bûdij; dotrčâvâ do vrâtâ; nêmâmo што pêhi.

Râstasmо сe.

Mobilishy me.

Ў чуда глêdâm. Чûда вîđim - chînîm - nè vjerujem.

Бjéжим за Гáлен, óвđe сe стêknem. Ôstanem. Ôpstaјem. Da mojima bûdê...

Kâda сe, tîx, sklûpcâ chôvek, u zrno kôjè kroz tónus zadobiјe, kâd od живòta ôstanu sâmo cëhâňa mîrve, kâd tâmân nè znâ sa svojim têlom vîshê štâ he, tâd ýjê svêt i pométe nêmîr, pa pôkrêne žívљenje. Tâda, kao mechanizmi i mûve, lûudi kroz prôstor mîrdnû. Йngrid ýjê da gôrđi. Aliji niz grôlo pûkñe, na nyû brêcñe, ýzmê jâknu i ýzâjê, òvâ ga obično chêkâ sa vêcherom do kâsnou ùvèchê. Obično, izvînjaвâ mu se, plâče.

Pôslê se spôjê. Йngrid chitava dâjê.

Kâda chôvek pôganu, kroz cëhâňe žívij, vârpâ ga i têlo dok trûlj. Alija vîđid, ônô shto nîchiye nîje, Mînin tû pôtiљâk mîriše, kôsu, glêdâ joj klyuchnê kosti, dûsha mu za nôm plânê, pômâzij je: „Fâla, mnôgo ti fâla...“ Pròbûdj je, shto kâjkê nâpolna razumê, o blîskosti têlom gòvorij, o àkcentu nêshto, jedînstuju kâelâ, a ja je bóna lûbim, žívimo se, svê je na mâtêrjem, izvînjaвâ se, ona mîslîj kâjêm: „Ôstaјem...“

Spôjismosmo сe. Tû nôh i jôš ponègđe.

Ali ja chûjêm:

„Zastrânili smo, kâsnou je.

Alija... nêmâm snáгê.“

Ôde.

ESEJ

Causa i telos

Tehničke struke retko kada podrobnije istražuju istorijat pojmova na kojima se zasniva predmet njihovog istraživanja. Tako se ni u tehničkoj teoriji upravljanja ne analizira kakva je sve značenja poprimao pojam CILJ-a (odnosno svrhe) tokom skoro tri milenijuma dugom periodu filozofskog i naučnog promišljanja. Danas deluje izlišno, pogotovo na višem obrazovnom nivou, objašnjavati principe UZROČNOSTI (kauzalnosti) – sa kojima je pojam cilja (svrhe) tesno povezan, što može da ima za posledicu da se određene (najčešće nepovoljne pojave) prenebregnu i izgube iz vida.

Niklas Luman svoju knjigu *Teorija sistema – Svrsishodnost i racionalnost*¹ započinje kritičkim ispitivanjem značenja svrhe i uzročnosti od antičkih vremena. Mi ćemo se ovde zadržati samo na ovom, uvodnom segmentu pominjanog Lumanovog dela. Da bismo uopšte razumeli problem na kojeg Luman ukazuje, treba da se podsetimo da je u antičkoj grčkoj filozofiji uzročnost shvatana sa teleološkog stanovišta, tj. sa stanovišta svrhe, (cilja) jer τέλος znači cilj, svrha.

U komentarima prevoda Platonovog dela „Fedon ili o duši”² može se pronaći: „Uzrok cilja mogao je Sokrat-Platon naći u ovom tvrđenju Anaksagorinu: Priroda, kao razuman čovek, sve stvara radi cilja i sredstva za određen cilj daje samo onome ko se sredstvom ume da služi”³. Stav da „Priroda sve stvara radi cilja” mogli bismo ilustrovati tvrdnjom: „Priroda je stvorila Sunce da bi nas grejalo”. Mi danas znamo, a to je znao već i Aristotel, da ovaj iskaz nije tačan i da su uzročno-posledične veze složenije. U komentarima Fedona, za već navedeo poglavljje, može se pronaći sledeće objašnjenje:

„Da bi objasnio egzistenciju složenih stvari ili prirodu tela, Aristotel razlikuje četiri uzroka ili četiri principa: (1) tvar (materija) tj. ono što služi kao gradivo kome se daje izvestan oblik, (2) vid (forma) tj. ono što se gradivu daje kao oblik, (3) pokretni uzrok

(*causa efficiens, fiendi*) tj. onaj koji daje ili ono što daje oblik i (4) **cilj (causa finalis)** tj. ona forma koja još nije ostvarena, ali koju onaj koji daje oblik ostvaruje na gradivu".

Još jedno objašnjenje dvostrukog značenja uzroka (**causa**) nalazi se uz komentar⁴ „Izrazom **bolje** Sokrat misli na **uzrok cilja**; cilj je **dobro, bolje**, jer na svačiju volju dejstvuje ono što mu se čini dobro. Međutim, Sokrat nije dospeo u tamnicu **radi nekog cilja, radi dobra**, koje sam od sebe hoće, nego **zbog** presude atenskog suda, a osuđen je ne radi neke svrhe, nego za kaznu što kvari omladinu. Uzrok Sokratova dolaska u tamnicu nije **causa finalis** jer ne leži u njemu, nego izvan njega, dakle **causa efficiens**".

Nije naodmet zapaziti da u savremenom jeziku postoji mogućnost razlikovanja ova dva uzroka. Ukoliko se izražava **pokretački uzrok, causa efficiens**, tada se koriste reči: **zbog, usled** ili **dakle**, dok se za **causa finalis** koristi **radi** ili sintagma **da bi se** (postiglo). Slično je na primer i u mađarskom: postoji priloška odredba za **uzrok** (ok határozó: **miatt**) i za **cilj** (cél határozó: **végett**).

Da bismo mogli da analiziramo razlike između ova dva uzroka, nije naodmet podsetiti na Aristotelov stav: „...on što je stvoreno nastalo (je) usled nekog uzroka "⁵. Šematski ovaj iskaz mogli bismo prikazati: **UZROK** \Rightarrow **POSLEDICA**, a kao primer: usled klizavog kolovoza povećan je broj sudara. Vozači **nisu imali** nameru, (cilj) da se sudare, ali se to dogodilo jer je kolovoz bio klizav. Ovaj oblik uzročno-posledične veze mogli bismo šematski prikazati: uzrok: **klizav kolovoz** \Rightarrow **povećan broj sudara** (posledica). Ili primer: **kiša je prekvasilna njive**. Uzrok: **kiša** \Rightarrow **prekvašene njive** (posledica). Kod pokretačkog uzroka (**causa efficiens**) posledica ne može da nastane pre uzroka. Ukoliko bi mogla, to bi značilo da prekvašene njive mogu da izazovu kišu.

Ni u slučaju **causa finalis** posledica ne može da nastane pre uzroka. Ali je, u ovom slučaju, ceo proces pokrenut od posledice, jer je **CILJ** planiranje budućnosti koja može da nastane kao **POSLEDICA** nekih **UZROKA koje treba stvoriti**, a koje često nazivamo **USLOVIMA**. Ukoliko bismo želeli šematski da prikažemo ovaj slučaj, upotrebili bismo simbol: **POSLEDICA** \Leftarrow **UZROK**, tj. **CILJ** \Leftarrow **USLOV(i)**, što ima isto značenje. Ovaj oblik šematskog prikaza mogli bismo

predstaviti rečenicom: **da bih položio ispit, treba da naučim gradivo.** **Cilj** je položiti ispit, a to jeste posledica koja može da nastane, **pod uslovom** (uzrokom) da naučim gradivo. Da bi se ostvario cilj, odnosno proizvela anticipirana posledica, neophodno je da se obezbede sledeći uslovi:

- (1) odranije poznavanje uzroka (uslova) koji će dovesti do željene posledice;
- (2) znanja, umeća, veštine da se obave neophodne radnje, akcije, delanja;
- (3) rad, akcije, delanja;
- (4) materijalna sredstva;
- (5) vreme.

Prvi uslov od gore nabrojanih pet je diskutabilan. Prvi uslov, da su odranije poznate uzročno-poslediče veze, neophodan je kod vrsta koje su, pomoću posebne izgrađenosti intelekta, sposobne same da postavljaju ciljeve. **Pčele i termiti obavljaju** prilično složene i smislene, **svrsishodne radnje**: vrlo efikasno grade svoja staništa, prikupljaju sirovine iz koje proizvode hranu itd., ali su svi ti svrsishodni, visoko inteligentni postupci orijentisani ka cilju (budućnosti), **genetski nasleđeni**, što bismo rekli: insekti, ptice i mnoge druge vrste samo izvršavaju biološki program, koji je izgrađen tokom duge evolucije, putem selekcije najpovoljnijih postupaka za opstanak vrste. Kod mnogih životinjskih vrsta se poslednjih decenija uočava, pogotovo otkad se našao (najverovatnije i ekonomski) interes da se proučavaju i kamerama snimaju ponašanja životinja u svom staništu, prisustvo obe vrste svrsishodnog ponašanja: i onog nagonskog, ali i onog koje je proisteklo iz intelligentne primene ranijih iskustava. Više nas ne iznenađuje da majmuni, određenog uzrasta i iskustava, pogodno izabranom grančicom umeju da iščačkaju insekte iz natrulog debla. Isto umeju i mnoge vrste ptica. Ali ne sve ptice, čak i kada su iste vrste, nego samo one koje su već na osnovu iskustava došle do zaključka o posledicama svoje delatnosti. Posmatrači ponašanja životinja smatraju da veštinu upotrebe „alata” ptice, odnosno, majmuni stiču i po desetak godina.

Sledeća tri uslova za ostvarenje cilja, (**umeća, delanje i materijalna sredstva**) se obično ubrajaju u **sredstva svrhe**, tj. **ostvarenja cilja**. Saznanje o važnosti da se steknu sva tri uslova, od najstarijih vremena se, kao svojevrstan arhetip, provlači kroz bajke. Junak, koji treba da obavi neko (junačko) delo, najpre mora da prikupi **saradnike** određenih umeća i da pribavi razna, barem tri (najčešće čarobna) **sredstva**. (Na primer: mač, ograč i letećeg konja i sl.) O izboru sredstava do sada je bilo prilično ozbiljnih diskusija u društveno-filozofskim naukama, pogotovo od vremena Makijavelija (1469-1527), koji je smatrao da cilj opravdava upotrebu svakog sredstva.

Saznanje da je i (peti uslov) **vreme**, takođe značajan faktor ostvarenja cilja, tek je tokom industrijske ere postalo deo kalkulacije. Nakon Drugog svetskog rata, kada su se operaciona istraživanja odomaćila u ekonomiji, planiranje vremena pomoći mrežne tehnike, našlo je primenu u svakom ozbiljnijem projektu.

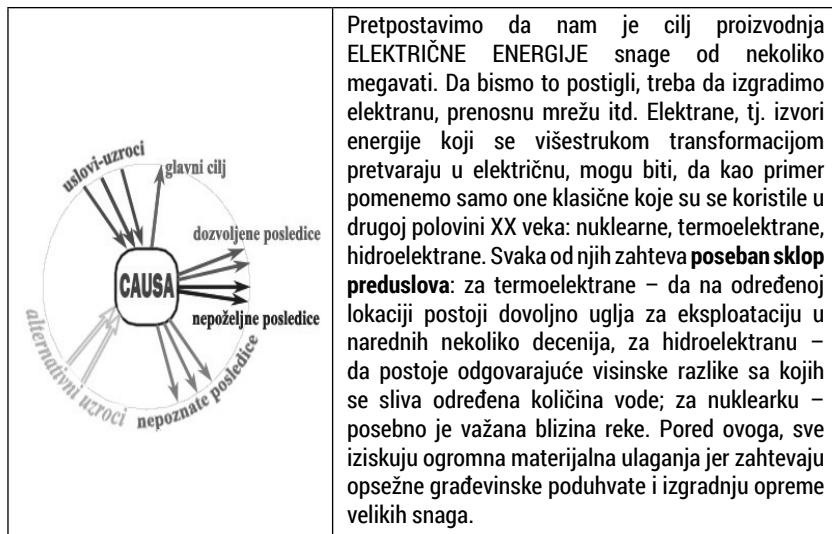
U savremenom svetu, pogotovo u tehničkim naukama, najčešće se ne obraća pažnja na problem **višezačnosti uzroka i principa kauzalnosti**. Savremene metode analize ostvarenja **cilja** stvorile su veštine i **navike**, da se **cilj razlaže na uslove**, onako kako smo ih nabrojali, dok se pod pojmom uzročnosti, **kauzalnosti** uglavnom podrazumeva **pokretač uzroka, causa efficiens**.

Većina ciljeva je složena i, da bi se ostvarila, neophodno je složeni cilj razložiti na potciljeve, pa i potciljeve dalje raščlaniti na još jednostavnije itd., dok se ne stigne do toliko jednostavnog cilja da se on može neposredno izvršiti. Ovo raščlanjavanje, naravno, ne ide u nedogled, ima svoju granicu. Granica može biti niže ili više postavljena, u zavisnosti od složenosti glavnog cilja, ali i od spobnosti izvršioca.

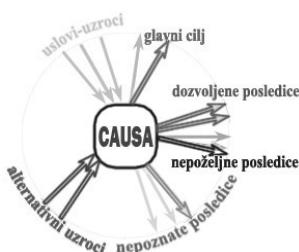
Mogućnost i primena rastavljanja složenog cilja dovodi do strukturalnih usložnjavanja, često i stvaranja podsistema, kod kojih pozcilj tj. cilj podistema, postaje sredstvo ostvarenja nadređenog, odnosno glavnog cilja. U tom smislu je posebno zanimljiva Lumanova analiza odnosa **svrha/sredstvo** i pitanje **da li je u društvenim sistemima neophodan društveni konsenzus?**

SLOŽENOST ODNOSA UZROK \Rightarrow POSLEDICA

Luman primećuje: „...struktura kauzalne šeme čvrsto je povezana s time što ni jedan uzrok sam za sebe nije dovoljan za uzrokovanje nekog učinka jednako što ni jedan uzrok ili mnoštvo uzroka nema samo jedan jedini učinak.“⁶ „Podobnost nekog uzroka da proizvede neki učinak služi pri tom kao princip selekcije, ograničenja mogućnosti varijacije... Mogu se u pogledu nekog učinka (posledice) varirati uzroci koji treba da ga proizvedu i učinci u pogledu uzroka“⁷.

Na slici sa leve strane su šematski prikazani **uslovi-uzroci** koji treba da se steknu da bi se ostvario glavni cilj. Uslovi-uzroci su različiti za svaki tip elektrane. S desne strane slike su prikazane posledice rada određenog tipa elektrana. Pored glavnog cilja, pojavljuju se i nuspojave, koje možemo razvrstati u one za koje smo svesni da će se pojaviti, i na one za koje još i ne slutimo da će nastati. Na primer, sredinom XX veka se smatralo da su nuklearke najčistiji izvori (električne) energije. Povišenje temperature reke, čija je voda neophodna za hlađenje reaktora, za $2-3^{\circ}\text{C}$ se smatralo dopustivom nuspojavom. **Tada se još nije slutilo**, koliko će problema (pa i ratova) izazvati odlaganje radioaktivnog konzumnog otpada (islužene opreme niskog zračenja), s jedne strane i kolike su opasnosti od akcidenata – havarija pri radu takvih elektrana.

U gorepomenutom primeru nuklearke, termoelektrane ili hidroelektrane su međusobno alternativne kao proizvođači električne energije velike snage. Svaka ima svoje preduslove i nusposledice, dozvoljene, nepoželjne ili još nepoznate. Mogu da postoje i druge alternacije za proizvodnju električne energije: aeroelektrane (pokretane snagom veta) sunčane elektrane i sl., koje su doduše mnogo manjih snaga, ali su njihove nuspojave mnogo manje štetne i uglavnom su poznate.

Mogli smo izabrati još mnogo drugih primera, na primer, upotreba lekova, koji služe da otklone ili barem ublaže uzroke i simptome **neke određene** bolesti. Međutim, lečenjem jedne bolesti, usled nuspojava često pogoršavamo nešto drugo u organizmu. Osim toga, neretko se dešava da lek (ili neko sredstvo) sam po sebi ne bi bio štetan, ali u sadejstvu sa nekim drugim sredstvom ili lekom nastaju nepoželjne posledice.

I sami pojmovi dozvoljene, nepoželjne, tolerantne posledice zavise od **kriterijuma upravljanja i ograničavajućih uslova**. **Ograničavajuće uslove** mogli bismo razvrstati na:

(a) TEHNIČKE kao ograničenost postojećih znanja, umeća da se sa raspoloživim sredstvima postigne određeni cilj. Ova vrsta ograničavajućih uslova je sa strane uzroka (uslova). Istorija je pokazala da se tehnička ograničenja vremenom najčešće prevazilaze. Danas se mnogo toga postiže rutinski i bez većih troškova, što je pre pola veka, a kamoli pre sto godina, bilo nezamislivo. (Setimo se samo istorijata razvoja računarske tehnologije, medicine, vazionskih letova, telekomunikacija itd.)

(b) **OPSTANKA** koje obuhvataju razne oblasti: od ekonomije, ekologije, društvenih odnosa, nasilja svake vrste, demografije, zdravstvenog stanja svetske populacije itd., u kraćem (sledećih nekoliko decenija) i dužem vremenskom periodu, (sledećih nekoliko stotina godina). Ova druga vrsta ograničavajućih uslova može da bude i na strani „uzroka“ (uslova) kao na primer, državni razlozi (viši društveni ciljevi) opravdavaju pojačanu represiju nad delom stanovništva; i na strani posledice: nuklearne bombe (čak i one sa osiromašenim uranijumom) ili radioaktivni otpad **više hiljada godina zagađuju okolinu i izazivaju pogubne genetske deformacije kod svih životnih vrsta.** Nažalost, čak i kod najhumanijih ciljeva (kao što je na primer povećanje prinosa i sl.) nisu uvek blagovremeno poznate sve nepoželjne posledice, koje se najčešće otkrivaju i sagledavaju tek kada je načinjena teško popravljiva šteta, čime se **današnje čovečanstvo dovodi u stanje BIBLIJSKOG PRA-GREHA:** zbog ostvarenja sadašnjeg tehnološkog napretka, ispaštaće buduća pokolenja.

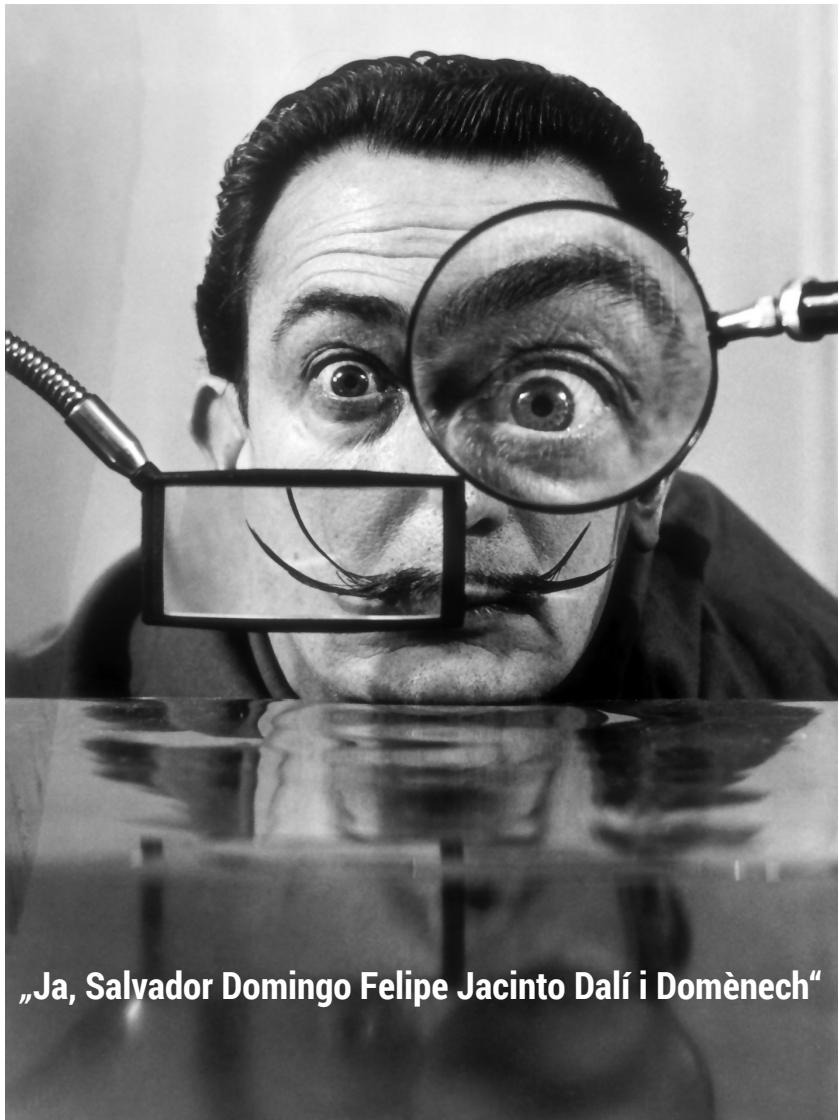
Luman u već citiranom delu u vezi sa konsenzusom oko odnosa **svrha/sredstvo** primećuje:

„...pojavile se... teze da se putem sredstava dade lakše postići konsenzus nego putem svrha. Isto tako je opravdana i obratna, češća, teza da se putem svrha može lakše složiti nego putem sredstava.“⁸

Dilema oko čega može da se postigne konsenzus delimično može da bude razrešena ako se ona preformuliše; da se **konsenzus traži u ograničavajućim uslovima koji iz razloga opstanka života ne smeju biti prekoračeni.** Ovi ograničavajući uslovi u današnjem svetu postaju sve očigledniji i aktuelniji.

Beleške:

1. Luman, Niklas. *Teorija sistema – Svrishodnost i racionalnost*, Beograd: Plato, 1998. (original: 1968)
2. Platon. *Dijalozi* Beograd: Kultura, 1970.
3. Isto, **XLVI**, 4, 318.
4. Isto, **XLVII**, 4, 321.
5. Aristotel. *Metafizika* Beograd: Kultura, 1970, 1032a, 160.
6. Luman, Niklas. Nav. delo, 19.
7. Isto, 21.
8. Isto, 189 (fusnota 10).

„Ja, Salvador Domingo Felipe Jacinto Dalí i Domènech“

Kako je to svojstveno svakom vremenskom razdoblju, tako je i dvadeseto stoljeće imalo svoje predstavnike, obnašatelje umjetnosti i promicatelje intelekta. Višedimenzionalan *Zeitgeist*, uvjetovan bujicama političkih zbivanja, utopistički pomaknutih ideja europskih političkih velikana i napredak tehnologije, rezultirali su sasvim novim tokovima svijesti i nagnali svakog intelektualca da se zapita o vlastitoj i kolektivnoj egzistenciji na inovativan način. Dvadeseto stoljeće jedno je od najplodnijih razdoblja Europe, jer obuhvaća velik broj intelektualaca, koji su djelovali u svim područjima umjetnosti i znanosti. Psihologija otkriva psihoanalizu, a umjetnost proširuje svoje vidike na apstraktne pravce, stalno se boreći s odlukom kojem pravcu i kojem izričaju pridati dovoljno prostora i posebnosti da bi se smatrao predstavnikom jednog tako kaotičnog vremena. Tipično za tadašnji *zeitgeist* jest upravo spona znanosti i umjetnosti, koja je priječila da jedno bez drugoga bude objašnjeno.

Jedan od najplodnijih predstavnika toga vremena bio je Salvador Dalí; slikar, književnik, dizajner i autor filmova. Impresionist, dadaist, kubist, ali ponajviše simbolist i nadrealist. Ostavio je iza sebe puno slika, umjetničkim laicima i amaterima šokantnih, odvratnih, provokativnih i neprihvataljivih, dok bi oni ravni njemu mogli isto nazvati savršeno osmišljenim oblicima, inovativnim uporabama boja i apstraktnim prikazima tvrdoglavih i pažnje gladnih ideja nastalih u trenucima egocentričnosti.

„Pogledajte! Upravo se rodio Salvador Dalí!“

U gradu Figueras (Španjolska), 13. svibnja 1904. godine rodio se Salvador Dalí, kršten imenima Salvador, Felipe i Jasinto. Neoprezni roditelji djetetu nadjevaju ime Salvador, isto kao prerano preminulom prvorodenom sinu. Roditeljska tuga i razočaranje dočekuju malog Dalíja te obilježavaju njegov pogled na samog sebe, a kasnije i svijet. Majci postaje sve – prvorodenac kojemu je potrebna stalna pažnja i briga, a ocu zauzima mjesto drugorođenog sina – razočaranje koje ne može nadmašiti genijalnost i ambiciju umrlog prvorodenca, vrijedno samo sumnjičavosti i manjka ljubavi. Da bi cijela situacija bila gora, roditelji ga u prvim godinama, shrvani tugom, vide kao

reinkarnaciju preminulog sina. Dalí nadalje odgajaju ponajviše kao prvorodenca. Majka ga pretjerano mazi, ali otac ga i dalje doživljava kao nesavršenu kopiju i Dalí se nalazi u poziciji drugorođenog sina koji pokušava nadmašiti (u ovome slučaju duh) prvorodenog, uživajući tron s kojeg je izbacio brata samim svojim rođenjem i dojenačkim potrebama, ali pateći zbog nemogućnosti dostizanja bratove genijalnosti i dokazivanja roditeljima da je on živi, a ne umrli brat.

Dalijev narcizam i kompleks manje vrijednosti

Rođenjem sestre gubi okupaciju roditelja, te nastavlja biti zanemareni i ignorirani, ali razmaženi pojedinac. Ova kontradiktornost u roditeljskom odgoju uzrokuje neprestanu dječju potragu za svojim „ja“, koja nema druge osim da rezultira depersonalizacijom i identifikacijom s preminulom *personom* i veličanjem tog jadnog, malog, uništenog ega. Dalí, koji nastavlja odrastati ne vjerujući u vlastite sposobnosti, namjerno se sabotirajući u školskim uspjesima, želeći stalno biti drugačiji od drugih tako da čini samo suprotno od onoga što čine svi i što ga se traži, u jednom trenutku shvaća kako je stvarnost tek način na koji svaki pojedinac percipira i interpretira svijet oko sebe.

Majčino obasipanje pažnjom i ljubavlju razmazuje ga i čini usko vezanim uz nju. Ona je predmet njegova obožavanja, a njena smrt za njega biva „najdublje od svih očajanja“ koje ga vodi u ambivalenciju – tuga prema njenoj smrti postaje katkada bijes koji ga naginje „pljuvati na njezin portret“. Nesumnjivo, Dalí se osjeća ostavljenim i zaboravljenim, a da je tako uvjerava se kada ga se obitelj odriče u pismu što mu ga šalje njegov otac. Godinama kasnije, nakon majčine smrti, njegov ideal žene i ljubavi postaje Gala, supruga pjesnika Paula Eluarda, a kasnije njegova.

Njegova razmaženost i istodobna zanemarenost tjeraju ga na agresiju i konstantna razboljevanja samo da bi uživao pažnju i brigu koju time dobiva. Salvador Dalí odrasta u kukavici, gladnu moći i slave, suviše opreznu i proračunatu.

Već u ranoj dobi počinje skretati pažnju na sebe i gubitak identiteta. Sa šest godina izražava želju da bude kuharica kada odraste, naglašavajući i zahtjevajući da mu se obraća u ženskom rodu. Ovaj pokušaj očito nije privukao pažnju roditelja te u sedmoj želi biti Napoleon. Želeći da se udovolji svakom njegovom prohtjevu, odlučuje mokriti u krevet do osme godine, čemu je krajnji ishod čisto zadovoljstvo. Ne imajući izbora, identificira se s mrtvim bratom i divi se njegovoj genijalnosti i inteligenciji, diveći se samim time vlastitoj.

Njegova će nesigurnost biti vidljiva i u njegovom najvećem talentu – slikarstvu. Bez obzira na nesumnjivi dar koji posjeduje, Dalí će od početka djelovanja oko sebe vidjeti samo neprijatelje svojim idejama i svojoj posebnosti. Teži biti potpuno drugaćiji od drugih, kako fizički i ponašanjem, tako i u umjetnosti, korištenjem boja i oblika. Radi suprotno od onoga što mu se kaže, od profesora očekuje da ga nauče novom, iako smatra da zna bolje od njih. Njegov će kukavičluk postati konstantna provokacija i omalovažavanje onih kojima se ionako ne sviđa. Nesiguran zbog svoje težnje ka jedinstvenosti, mjenjati će umjetničke pravce mahnito, opravdavajući svoje postupke time da drugi o istoj stvari ne znaju ni upola koliko i on te da ga nisu vrijedni. O nadrealizmu će u svojim djelima pričati kao nečemu što je otkrio prije samog početka djelovanja prvog nadrealista, ali u stvarnosti će mu se pridružiti vrlo kasno, kada je on već u punom cvatu. U A. Bretonu vidjet će kritičara svoje umjetnosti, samo jer će ga isti potanko shvatiti. Sve to vjerojatno jer se boji da će ga ostali odbaciti i ne voljeti takvog kakav jest, i da će biti jednostavno neshvaćen. Iza tog straha krit će se dječak nedovoljno hrabar da se pogleda u zrcalo i kaže samome sebi tko je i otrgne iz ralja roditeljskih fatalnih pogrešaka u odgoju. Salvador Dalí, takav kakav jest rođen – ne vrijedi.

Dalí se identificirao s velikanim umjetnosti i divio pionirima znanosti. Freud i Einstein bit će predmeti njegova fanatizma. Kroz razvoj bit će to i Leonardo da Vinci. Pablo Picasso bio mu je jedan od prijatelja iz umjetničkih krugova – divio se njemu i njegovu stvaralaštву, no nije odolio izrugivati se njegovu komunizmu. Garcia Lorca i Luis Buñuel bili su mu najbliži prijatelji, a drugih nije imao zbog čestih osamljivanja. Svoje je težnje i ponašanja nerijetko je izjednačavao onima svetaca (Sv. Franjo, Krist). Oni su mu bili i česta

inspiracija, jer iako nereligiозан, bio je spiritualan. Ideja vlastite veličine u njemu je uistinu, kako je i sam govorio, samo rasla.

Proučavao je psihologiju, psihanalizu ponajviše, i njegov intelekt otvorio mu je vrata u detaljnem shvaćanju Freudovih i Lacanovih ideja. S istima je i u nekoliko navrata razgovarao, i to s ushitom i neopisivim zadovoljstvom. Ipak, s njima je bio oprezan i često mu se činilo da je njihov predmet promatranja, što bi opravdalo time da je toliko grandiozan, drugaćiji i interesantan da je jednostavno vrijedan pažnje psihanalitičkog kruga. U stvarnosti, oni su ga samo vidjeli kakav uistinu jest i uvažavali ga, što ga je zaprepašćivalo i izbacivalo iz takta, dajući prostora paranoji, kasnije zvanoj *osobnom paranojom*.

Kako obajsniti ovakav narcistički koncept genijalnosti? Adler u svojem djelu *Smisao života* (1984) ovakve iskompleksirane genijalce opisuje kao one kojima je cilj unaprijediti zajednicu, ali samo zato jer su se odrekli rješavanja životnih problematika. Spominje se i kako se neki pojedinci opredjeljuju za smrt, morbidnost i bizarnost radije nego za suočavanje sa stvarnošću, jer se unutar sebe boje poraza. Adler ih opisuje kao ljude koji „stalno čeznu za tim da ih netko mazi, za osobnim olakšanjima koja su im drugi dužni omogućiti“ koji „u svojoj bizarnoj uveličanosti pokazuju samo svoju zaostalost“. Emocionalnu, dakako, nikako intelektualnu. A smrt i bizarnost uistinu postaju dijelom Dalíjevog stila života, i to još kao djetetu, kada uistinu, ili tek u svojim mislima, hladnokrvno ubija dječaka iz susjedstva gurnuvši ga s visine od 4 metra, bez osjećaja krivnje, fascinirajući se krvlju i njenom intenzivnom crvenom nijansom. Zaluđenost rezultira samoranjavanjem, koje kod Dalija svaki puta izaziva osjećaj superiornosti i pobjede, očito nad samim sobom. Njegove slike prožete su bizarnošću i hiperbolijom trenutne ideje. Vjerojatno kao rezultat konstantne težnje ka jedinstvenosti.

Supereo, kojega Freud i Adler opisuju kao svojevrstan stupanj osjećaja za zajednicu koji ima sposobnost odlučiti što je dobro i poželjno, a što ne, u ovakvim slučajevima ne radi ispravno. Narcisoidne ličnosti u principu nemaju osjećaj za druge i njihove potrebe, ali kreativni pojedinci imaju neopisivu potrebu pokazati sebe i svoje stvaralaštvo svijetu, pa samim time ostaviti iza sebe

bogatu ostavštinu. Željni pažnje, učiniti će sve što je u njihovoj moći da budu zapaženi, a njihov talent će im samo otvarati vrata i olakšavati dostizanje ciljeva. Njihova je ostavština uvijek bez sumnje bogata, a težeći prema osamljenosti, često će svoju imovinu ostavljati državi ili onima za koje smatraju da im je najpotrebnija – jer ne može se dogoditi da bilo što njihovo nakon njihove smrti ne dobije priliku spomena na njihov lik. No, ovo je tek iskrivljeno djelovanje superegovih funkcija i zamagljivanje stvarnosti ega koji cijelo vrijeme bježi od suočavanja s intenzivnim emocijama opravdavajući se raznim obrambenim mehanizmima (jedan od njih svakako je stvaralaštvo). Freud tako umjetničko stvaralaštvo objašnjava kao jasne neurotske simptome, koji su sami po sebi izraz nesvesnog – što je neko djelo složenije, umjetnik je savršeniji, a nesvesne tendencije i trendovi su više zamaskirani i prerušeni. Do izražaja najviše dolaze ili hedonistički id čiji porivi nisu kontrolirani, ili mazohistički superego. Međutim, u Dalíjevom slučaju sublimacija djeluje u stvaralačkom smjeru. Stresnoj stvarnosti odupire se grohotnim smjehom i isprovociranim halucinacijama, što mu omogućuje osjećaj zadovoljstva i igra igru ispušnog ventila. Njegov najveći zaštitni faktor svakako je njegova prvorazredna inteligencija koja mu dozvoljava shvatiti psihanalizu do najsitnih detalja. Dalí tako postaje vrsni analitičar orientiran samo prema sebi, i to s namjerom – moć, uspjeh, bogatstvo.

Lucidnost jedne ludosti

Dalí rješenje pronalazi u osobnim konstruktima koji mu dozvoljavaju kreirati vlastitu stvarnost i tragičnim dogadajima pridavati sasvim drugačiji značaj. Smrt brata tako postaje čin prirode koja ga je postavila da spasi umjetnost i prida joj novo značenje, a svatko tko bi ga odbacio zapravo je netko tko nije vrijedan njegove genijalnosti. Jednom, kada je shvatio koliko je lako manipulirati vlastitom stvarnošću i slikom o sebi, ne prestaje. Njegov intelekt, koji mu ne dozvoljava prijeći granice lucidnoga i pasti u ponore psihoze, otvara mu vrata novih svjetova – divljih, bizarnih i provokativnih. Vječni sanjar svoje sanjarije počinje

ostvarivati na platnu i papiru, a u pogledu svoje ličnosti nastavlja eksperimentirati i prezentirati ju na različite načine, kako bi došao do one najšokantnije koja izaziva spomen njegova imena – tih zvonkih slatkih riječi koje ga samo tjeraju na još veće obožavanje svoga iskarikiranog lika. Kellyev konstruktivizam za Dalija postaje tek sredstvo bijega od teške stvarnosti, a nepermeabilnost većine konstrukata postaje snažan okvir jedne narcisoidne organizacije – „ja“ postaje i ostaje nadređenim konstruktom, a sve drugo podređeno njemu. „Ja“ ostaje konstantno na tronu, dok se podređeni konstrukti nastoje izmjenjivati i nadograđivati, ovisno o situacijama i tome koje konstrukte one zahtjevaju da bi *jadan mali Dali* ostao zakukljen i siguran, kao u utrobi vlastite majke. Ta ovojnica koja je čvrsto stegnula sliku i lik Salvadora Dalija nama poznatog, ostaje njegov jedini oslonac do kraja života.

Kada upoznaje Galu, on napokon doživljava ushit i privlačnost prema ženskome liku, slaveći njen lik na način na koji je slavio majčin i divio mu se. Gala postaje jedino stvorene vrijedno njegovih hvalospjeva, izvor obožavanja i zamjenicu „ja“ počinje zamjenjivati s „mi“. Pogled na stvarnost sada dobiva jednu novu dimenziju zajedništva dva introvertirana genijalna pojedinca. Ono što je Galu moglo odvući od jedne genijalnosti, bila je samo provokativnija genijalnost. Već od prvog susreta ona vodi igru zavođenja koju Dalí opijeno slijedi, a prvi njihovom prvom izlasku ona ga naziva *malim Dalijem* i odabire svoje vrijeme provoditi upravo s njim. A Dalí, ta genijalna krhka struktura, povučena jakim odlučnim karakterom, doslovno se baca u Galino naručje uživajući pažnju koju ona posvećuje njegovu liku i uživa u poziciji pasivnog igrača svog stvaralačkog i javnog života, pouzdajući se u Galine organizacijske sposobnosti. Ona ga, kako on kaže, oslobađa njegovih tegoba i problematika, ali zapravo on napokon više ne mora truditi se iz dana u dan održavati kontrolu nad vlastitim životom. Napokon netko drugi može vući konce njegova postojanja, kao što je to činila njegova majka – Dalijev duh je napokon miran. Tako započinje era bogatstva, slave i medijske eksploatacije jednog genijalno osmišljenog lika koji svakodnevno „navlači Dalijevu odijelo“ i igra film vlastita života – Gala redatelj, Dalí glumac. Naravno, njegov duboko ukorijenjeni narcizam ne nestaje te se već pri prvom stjecanju bogatstva zasićuje

Amerike i žara njenih medija. Da, svaki daljnji ostvareni cilj ga tek trenutno ali intenzivno zadovoljava i ništa ne može utažiti njegovu glad za glorifikacijom lika i pojave Salvadora Dalíja.

Salvador Dalí, vješti praktikant paranoičkih pojava u umjetnosti, taj genijalni um, na prvi se pogled doima ludim. Koliko je teška bila stvarnost jedne ovakve osobnosti koja se iz dana u dan trudila prijeći granice svjesnoga samo da bi život bio bezbrižan i sretan? Koliko god se trudio, Dali nije mogao imati halucinacije doli onih koje je njegova mašta stvorila i iscenirala prije njihove same projekcije. Nije mogao u potpunosti preuzeti ni zaživjeti nametnuti identitet mrtvog i nepostojećeg lika koji je živio samo u fiktivnoj stvarnosti. Njegova shrvanost zbog neprihvaćanja vlastite različitosti rezultirala je iskrivljenom konstantno nadograđujućom slikom sebe, ali ne u shizoidnim razmjerima. Koliko god se trudio podbaciti i biti loš, Dalí je uvijek uspijevao ostvariti nešto novo i genijalno – njegove slike budile su čuđenja koja ni sam u početku nije očekivao.

Bez sumnje, može se zaključiti da je Dalí svojim narcizmom stvorio proizvod i brend svoga imena i pojave. Njegova potreba da bude obožavan i štovan od publike, da neprekidno bude pred bljeskalicama fotoaparata te zasipan velikim svotama novca, začetak je masovnog medijskog ludila koje nastavljaju uživati filmske zvijezde, a u današnje vrijeme i instant „medijske ličnosti“. Njegov paranoički nadrealizam koji svoje opravdanje traži u bujici Freudovih misli i teorija, zasjenjuje ostale potpravce nadrealizma i zapečaćuje lik i djelo „luđaka“ Salvadora Dalíja.

Rasvetljenje Radeta Drainca: silazak sa zvezda velikog pesnika

„Ja hoću da budem čovek!“ (Drinac 1999: 28)

Knjigu *Rasvetljenje* Drainac je napisao krajem 1933. godine kada je kao novinar Pravde poslat u Pariz za stalnog dopisnika, iako se na tom položaju nije dugo zadržao. Uvodni deo, poglavljje „A propos“ datirano je 1932. godinom, na ostrvu Prinkipo. Već u uvodu, koji je po navedenom datumu nastao pre knjige, otkriva nam način na koji će pisati o svom životu jer to ne čini onako kako bismo očekivali. „Izostavljam štalu u kojoj sam se rodio, selo Trbunje na zelenoj padini, porodicu, kuma, crkvu, popa, blatnjavi put od kuće do škole, rečicu koju sam prelazio dva puta svakodnevno, golubove, ciganske šatre uz Blatašnicu, rascvetale trešnje, čuvanje stada, kopanje vinograda, spavanje pod zvezdama u avgustovskoj slami, moje bekstvo od kuće u 14.-toj godini, kuvanje kafa po gostionicama, tegobne dane u fabrici štofa Vlade Ilića, spavanje na pesku uz Dunav, prodavanje Straže i Večernih novosti, misteriozna ulazeња u kuće, spavanja među bednicima i beskućnicima, umorna pešačenja od grada do grada, prinudene falsifikate, sudbinu bosih nogu i gole duše, prve erotične nemire, ubijanje očevih konja, napuštanje škole, odlazak u Francusku, spavanje po vagonima i na kejovima, pravljenje američkih burgija za bušenje gvožđa u fabrici Park Sen Mora, gladovanja, potucanja, romantične doživljaje u zemlji i inostranstvu, orgijanja na Orijentu, sentimentalnosti, ačenja, pijanke, terevenke, mikrobe, bacile, bolesti itd., – ja sam se rodio kada sam počeo zrelo da mislim“ (Drinac 1999: 7).

Sažimajući u jednom pasusu (i jednoj rečenici, kao da u jednom dahu želi da pređe preko toga, iako su mu rečenice kasnije vrlo kratke) celo svoje detinjstvo i ranu mladost, svoje rođenje određuje rođenjem svoje misli, kada je „imao ravno 21 godinu“ i sav bio samo

jedan san, san istovremeno i romantičarski i modernistički. „Mirisao sam na travu, na razlistalo drveće, na snove, na suviše svežu farbu odštampanih afiša. I kosa mi je sanjala. Kroz pocepane rukavice virilo je belo komađe mojih prstiju. Prstima sam sa sena otkidao zvezde. Zvezde sam vezivao u čarape svoje ljubavnice. Čarape sam zatim bacao kroz prozor. A prozor je gledao na put. Put je bio žut i zasut senkama mladog drveća. Na to drveće nikad ptice nisu sletele. One su se pokrivale čaršavom neba na jednoj suvoj grani“ (Drinac 1999: 7). Pariz, odnosno jedna tesna hotelska sobica, se već tu pokazuje kao mesto koje je za njega imalo posebnu važnost, gde je prošao kroz najveće patnje u životu, „svukao košulju romantizma“, borio se za goli život i došao do stavova i razmišljanja koja ga određuju u momentu kada piše.

U trinaest poglavljja knjige (isključujući uvod i epilog), govoreći o drugim piscima, pogotovo Rembou i Lotreamonu, on pokušava da reši svoju unutrašnju krizu, koja se odnosi na ulogu pesnika u životu i stvarnosti, na tačku u kojoj se oni spajaju. To je poetska ispovest u kojoj se na momente može osetiti nervno rastrojstvo autora. On je sav u misli (jer kako sam u uvodu svoj život određuje mišlju, i priča o životu je priča o misli i razmišljanju) i to misli o pitanju iskrenosti koje se za njega „postavilo u prvi plan pri pisanju ove knjižice“ (Drinac 1999: 11), a njegova kriza je „napor da se pročisti do nemogućnosti žudnja za što brutalnijom istinom“ i to istinom u umetnosti za koju kaže da je „vrlo često samo jedna ordinarna poza iz mode, koja miriše na izdajstvo“ (Drinac 1999: 10). Ta žed za istinom je ono što ga je približilo Rembou sa kojim se zbližio „na pojmu razbijanja svih granica, verskih, socijalnih, poetskih i filozofskih“ (Drinac 1999: 11), što su za njega časni aktovi u traganju za njom. Cela knjiga je, u skladu sa time, posvećena njegovom unutrašnjem životu, rasvetljavanju jedne lične krize preko kriza drugih autora¹. Ono što ga najviše muči i dovodi do vrtoglavica je težnja da otkrije tu istinu jer tako se jedino može ostvariti originalnost i izbeći da se bude „odvratan leš u anatomske institutu književnih istraživanja“ (Drinac 1999: 14).

¹ „Ovo je govor o mom privatnom životu, u četiri zida, a ne o mojoj socijalnoj delatnosti, o kojoj moj rad i život imaju da kažu zadnju reč, bez ikakvog daljeg komentarisanja o tom gorućem problemu.“ (Drinac 1999: 12)

Želja za originalnošću vuče ga „na onu stranu“ gde se nalaze svi oni koji su u tim potragama anarhistički razorili sve granice. U tom prelomnom trenutku, između prošlosti i sadašnjosti, ostaje mu samo da se spasava od života, da beži, a pobeći ne može, već pada samo u dublju krizu i prima Remboa za „legitimnog brata“ (Drinac 1999: 18). Nesreća za njega je nemogućnost bega iz sopstvene kože, taj spoj misli i duše koje se koprcaju kao buntovnici sa telom od „simetrično poređanih kostiju“ (Drinac 1999: 20). Po tome se njegova kriza poistovećuje sa Remboovom, sa željom da istovremeno sve prihvati i odbaci, spoji suprotnosti, što bez krize ne može proći. Rembo je na kraju *Jedne sezone u paklu* (knjige koju Drinac čita) pobegao tražeći oproštaj, ali to jedno bekstvo nije bilo i konačno. Kasnije je potpuno pobegao iz poezije i života.

Posle niza od šest poglavlja posvećenih Rembou, sedmo, središnje poglavljje je „košmarno rasvetljenje“ autora u kome, kao u bunilu, prepliće prozu i poeziju. Ti stihovi iskazuju bol u biću autora za čiju je pesničku dušu to najbolji način izražavanja. Kroz njih se ogleda najjača unutrašnja drama čoveka duboko potresenog, u čijem se svakom stihu prepoznaće iskrenost i patnja.

„Naslućuješ li miris budućih vetrova i suvih zima?
 Plačeš li kao ja, poludeo za tom istinom, menjajući stanice?
 Reci, o moj brate!
 Odjekuje li u tvome srcu taj vatreni galop?“

„Brate moj! Druže! Neosetljivi, glupi prolazniče, reci,
 Ko će uništiti ove jezive šume zloduha?
 Ko će sipati olovo u sve ove bacilne jame?
 Ko će jednom zauvek, kao grom, glasom metka, reći pesnicima:
 Dosta!“ (Drinac 1999: 27)

„Ne! ne!...
 Zli vetrovi će se izlomiti u granju.
 Oluje će sagoreti u pustinjama. –

Ja hoću da budem čovek!
 Nikad to kreteni razumeti ne mogu.
 Ubio sam u sebi veće zločinstvo od svih svetskih sifilisa:
 Podlost i laž!...” (Drainac 1999: 28)

„Kako zaustaviti ovo monstruozno vrenje
 Ludosti i kiša?
 Patim kao niko u svetu!
 Ludost ili mudrost:
 To je moj život.
 Nebesa! želeo bih samo mirno da dišem...“ (Drainac 1999: 29)

Naredna dva poglavља posvećena su Isidoru Dikasu kontu Lotreamonu, još jednom „prokletom pesniku“ koga Drainac smatra „najcerebralnijim pesnikom devetnaestog stoleća“, a koji za razliku od Remboa svoju krizu pokušava da reši oslanjajući se na razum i intelekt, pa kroz njega Drainac kao da pokušava da pronađe drugi ishod za svoje unutrašnje lomove. Ovde se vraća smirenom esejskom tonu koji je nakratko presekao dinamičnom potresnom ispovešću prethodnog poglavljja. Lotreamon se okreće moralu i izlaz pokušava da nađe u nadi, mirnoći i verovanju u bolju budućnost. I Lotreamon i Jung na koga se ovde osvrće veruju u originalnost, kao i Rembo, kao i sam Rade Drainac. Zaključujući svoje razmišljanje o Lotreamonu, opravdava izbor baš ovih pesnika sa kojima se donekle i poistovećuje, pa u tom odlomku kao da govori i o sebi. „Pravi pesnici i sami znaju šta to znači baciti pod noge sve ljudske formule, koliko za buduće dobro čovečanstva, toliko radi istine, gole, surove, uvek u obliku pustinjske žedi kod poštenih istraživača polova ljudskih duša. Jung, Lotreamon i Rembo su to najviše osećali. Oni su personifikacija onih smrtonosnih davljenja u životu, od kojih mediokriteti beže, zavaravajući se lažima trulih savesti, formalnostima na zemlji, u stvari, isturujući u prvi plan svih ljudskih tekovina poetski kukavičluk umesto istine“ (Drainac 1999: 36).

Poslednja četiri poglavља pre epiloga odnose se na autora, to je čista autobiografska ispovest, pa nestaje do tada prisutnog

esejskog izlaganja. Već na početku desetog poglavlja uočava se romantičarski nesporazum pojedinca, pesnika i društva, koje je možda i doprinelo da se nađe u krizi u kojoj se našao. „Ja nemam domovine. Tamo, gde sam se rodio, pojeli bi me kao mršu. Moje se ime u grlu čitavog naroda isprečilo kao kost. Falsifikuju moje radosti i bolesti. Proganjaju me intrigama, prljavštinama sviju vrsta. Za čitavu jugoslovensku ‘inteligenciju’ ima veće važnosti pisoar na Terazijama od jednog života, od mog života, od života jednog pesnika na Balkanu. Kad čovek zavitla prašinu oko sebe, bučno kao ciklon, kao što je to bio slučaj sa mojim književnim počecima, pravo je da se u tom vrtlogu i udavi. I ja mogu mirne duše reći: zločinački su me zadavili“ (Drainac 1999: 37). On ne vidi izdajstvo u tome što je želeo da prevaziđe sebe, što ga je učinilo, kako kaže, nervnim bolesnikom. Njegovo ogorčenje je toliko da sa društvom i okolinom nikad nije osećao zajedništvo, a nikad i neće, jer je njihovo postojanje izvor ove njegove nesreće. Iako od svega beži u pijanstvo (ostao je upamćen po boemskom životu), iako je taj spas samo dublje tonuće, za to krivi samo sebe, svoje poreklo i prokletstvo, svoju prirodu. Njemu je potrebno razumevanje, ne smatra sebe boljim od ostalih, nema pesničke taštine, on je „bledi čovek“ čija je i duša izbledela, a kakav ne želi više da bude, i još jednom su mu potrebni stihovi da bi svoja osećanja iskazao na pravi način.

„Bledi čovek!...

Kad bi me neko danas iz ovog grada za ruku poveo,
Okupao od svih vizija i putovanja,
Kada bi me neko podruku na breg ispeo
I kao poklopac mrtvačkog sanduka o zemlju Nada zakovao
moja lutanja,
O! kada bi me neko bar razumeti hteo,
Rukama bih počupao sve crne zvezde što teže nad nama
I ovu blatnjavu reku jedne erotične istorije preplivao bih kao
delfin.“ (Drainac 1999: 39)

U narednom poglavlju javlja se gotovo bolna čežnja za ljubavlju, za ženom bez koje čovek ne može, ženom kojoj duguje sve. „Sama pomisao da neko deli vaš lutajući život, da vas neko sledi kao večernja zvezda, toplo, grudima teškim, srcem kao rascvetao grm, da ulazi u vas nevidljivo kao radio-talasi, ili kao crv da rije po vremenu i sudbinama za vašu sreću, baca vas u delirijum. Čovek je suviše velika kukavica da bi se odlučio na samotni život do groba. Neko mu je potreban, da sluša njegove ludosti ili mudrosti, da pati zbog njegove nesreće, ili da mu u uši sipa otrovni prašak kao u Šekspirovim dramama. I ja sam jedna takva bedna ljudska kukavica.“ „Pisah joj sa Itakel! Pisah joj sa Krfal! Spawah u rascvetalim mirtama i plakah, stidno, kao dete. A onda, podno Akropolisa, u krčmi ‘Kod Sokrata’, razmišljah kako bi sve na svetu trebalo da bude bezgranična i nesebična ljubav. Njoj jedinoj imam da zablagodarim za sve blagosti koje izrekoše moja usta. Njoj dugujem sve svoje kasno probuđene vrline. Njoj, jedinoj ženi koju sretoh u životu!...“ (Drainac 1999: 40) Dok govorи o ženi i ljubavi nema onih nervnih napetosti, samo duboka ljudska težnja za saputnikom, za „bezgraničnom i nesebičnom ljubavlju“, za begom od samoće za koju čovek nije stvoren. Ovde se rukopisi, toliko dragoceni pesniku, pojavljuju kao „ništavni“ i rađa se svest da ozdravljenje jednom mora doći. Posle potpunog psihičkog i fizičkog kraha usledilo je ozdravljenje. Najzad se javlja želja da bude bolji i tek tada dolazi do rasvetljenja u njegovoј slomljenoj duši. „Biću bolji! – šaputao sam sebi, sa dubokom čistotom kajanja; isceliću se prvo od zala u svom biću. Postaću čovek. Neću se više raspinjati vrtoglavicama i traženjima nedokučnoga. Isceliću se nadom. Zagrliću je kao vrlinu mog života.“ „lako sam bio neprijatelj racionalizma, jer vodopadi nisu svesni svoje snage, ja sam rasipanja u vetar, u zvezdane noći, u maglovita jutra i ružičaste sutone, žudeo da svedem pod jedan ultra čovečanski sistem. Osloboditi se individualizma, šimera, utopija, vezati pakt sa društvom, biti u koraku sa vremenom!... I pakao moga života nije ništa, u stvari, drugo, do traženje veze dveju tačaka u prostoru: društva i sebe. Da li sam to postigao – ne znam! U svakom slučaju tragao sam krvavo za velikom tajnom. Ne tražim da mi niko ništa opršta. Neka pređu ako mogu preko činjenica naših bića... Jer ono što ostaje uvek i svagda u prvom planu, to će uvek biti samo

život naš, tvoj i moj, vezan misterioznim dubinama trajanja istim tragedijama, požudama, snovima, istom dramom neizrecivoga...“ (Drainac 1999: 44) Nema više zavaravanja snovima o dalekim ostrvima, o prevazilaženju svega pa i sebe, ali nema ipak ni konačnog zaustavljanja jer njegov je život „sav u znaku puta, koji se nikada neće svršiti“ (Drainac 1999: 7), pa ni ovde nema smirenja i konačnog kraja i on ostaje uvek na međi ludosti i mudrosti. „Ali ja se ni na čemu definitivno ne zaustavih. Ja sam živi primer teorije večitog kretanja, jedan ubedljivi dokumenat dijalektike. Ja sam, uostalom, jedna genijalna kontradikcija“ (Drainac 1999: 46). Spasenje je u borbi, u proletarijatu, u paktu sa društvom kome se toliko opirao, a smatra da „moj život ionako samom sebi nikada nije bio egoistična uteha“ (Drainac 1999: 47). To ga dovodi do one tačke na kojoj se nalazi u momentu dok piše uvodni deo na ostrvu Prinkipo i dok piše knjigu u Parizu.

„Ulisove vagabundaže (epilog)“ ima sve odlike dnevnika jer se nižu kratke beleške datirane mesecom i godinom, pa se prepliću događaji iz 1926. iz Firence i Pariza i iz Pariza 1933. Dolazak u hotel u kome je boravio ranije i poseta istoj sobi navode ga da se seti ranijih vremena. Već tada bio je mlad i poražen, gladan, ophrvan patnjom i mislima bez kojih ne može. I ovde je akcenat na ljubavi, na veri u ozdravljenje i prolazak patnji i moralnih posrnuća. „Podići će glavu i zaboraviću sve. I ako ikad zaplačem to će biti za ljubav. Izmisliću reči koje će biti toplije od rastopljenog olova. Čovečanstvu dugujem osmeh i pozdrav. Ja dugujem budućnosti najcrvenije emocije. Jednom će procvetati moje drvo Nade. I ako treba ja ću tada prvi top ispaliti“ (Drainac 1999: 54). Uspeva da raskrsti sa prošlošću spaljujući u istoj sobi broj 67 rukopise u korpi od pruća koji su jedini ostali posle njega kada je pre sedam godina napustio hotel. O budućnosti više ne želi da razmišlja. „Istina i budućnost me vode za ruku kroz beskonačnost i neizvesnost“ (Drainac 1999: 54). Sada on veruje „da je literatura pojedinca tesno vezana sa životom društva“ (Drainac 1999: 8), kosa mu je procvetala jer je ušao u „vrtoglavice naroda, u borbu društva, u lepotu novoga sveta, koji ima da dođe i da izbriše sve naše prošlosti, kukavičluge, svu podlost istorije i vekova. Ni moje ‘Ja’ više, u stvari ne postoji. Tu večito nemirnu granu bura je odlomila. Oko mene trpe i pate milioni. U tom moru patnja ja sam

samo jedan atom. Ni literatura mi više nije ambicija. Bar ne onakva, kakvu sam je nosio u zelenim grudima mladosti svoje. Sve sam snove o zvezdama sagoreo. Zemlja me mami! Ona mi je tako blizu. Po njoj gaze crvi, zverinje i ljudi. Po njoj će se i moji koraci izgubiti...“ (Drainac 1999: 9) U tome se nalazi konačno rasvetljenje.

Literatura:

Drainac, Rade. *Rasvetljenja U Cirkus Drainac, Sabrana dela Rada Drainca*, knjiga 9. Priredio Gojko Tešić, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1999.

Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja

Pokrajinski sekretarijat za kulturu i
javno informisanje

Ovaj broj časopisa *Ulaznica* objavljen je uz pomoć
Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Pokrajinskog
sekretarijata za kulturu i javno informisanje.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+3

ULAZNICA : časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja
/ glavni urednik Vladimir Arsenić. – God. 1, br. 1
(1967)– . – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”, 1967–. – 24 cm

Pet brojeva godišnje
ISSN 0503-1362

COBISS.SR-ID 9987330